

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Bakalářská práce

Eliška Náprstková

Podpora dětí se selektivním mutismem v českých základních školách

Support for Children with Selective Mutism in Czech Primary Schools

Praha 2024

Vedoucí práce: PhDr. Kamila Homolková, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 23. července 2024

Eliška Náprstková

Poděkování:

Děkuji své vedoucí, PhDr. Kamile Homolkové, PhD., za trpělivost a řadu podnětných připomínek, mamce za její inspirativní práci i podporu, a všem učitelům, kteří se s nadšením a otevřenou myslí věnují dětem se selektivním mutismem.

Klíčová slova

Selektivní mutismus, inkluzivní vzdělávání, komunikační prostředky, speciální vzdělávací potřeby, podpůrná opatření

Key words

Selective mutism, inclusive education, means of communication, special educational needs, support measures

Abstrakt

Bakalářská práce se zaměřuje na problematiku podpory dětí se selektivním mutismem na běžných základních školách. Práce po vzoru několika zahraničních studií věnovaných téže problematice popisuje zkušenosti rodičů a učitelů s podporou dětí se selektivním mutismem, komplikace, kterým učitelé a děti vzhledem k selektivnímu mutismu čelí, a metody, pomocí kterých lze těmto komplikacím předejít či je zmírnit. Výzkum využívá metody dotazníku a polostrukturovaného rozhovoru. Respondenty dotazníku byli rodiče dětí se selektivním mutismem, které navštěvují první stupeň běžné základní školy, a polostrukturované rozhovory jsme provedli se třemi učitelkami působícími na prvním stupni základní školy, které aktuálně vyučují nebo vyučovaly dítě se selektivním mutismem. Z výzkumu vyplynulo, že adekvátní podpora ze strany učitele a školy může omezit potenciální negativní vliv selektivního mutismu na studijní výsledky dítěte a jeho začlenění do kolektivu, dále že učitelé i rodiče považují za důležitý aspekt podpory jak informovanost učitelů o selektivním mutismu, tak i jejich empatický přístup a že klíčové je rovněž navázání vztahu důvěry a ustavení alternativní formy komunikace. Ukázal se rovněž význam spolupráce a sdílení informací a zkušeností mezi všemi, kteří s dítětem přijdou do kontaktu.

Abstract

The bachelor thesis focuses on the issue of supporting children with selective mutism in mainstream primary schools. Following the example of several foreign studies on the same issue, the thesis describes the experiences of parents and teachers in supporting children with selective mutism, the complications that teachers and children face due to selective mutism, and methods that can be used to prevent or mitigate these complications. The research uses a questionnaire and semi-structured interview method. The respondents to the questionnaire were parents of children with selective mutism who attend the first grade of a mainstream primary school, and semi-structured interviews were conducted with three teachers working in the first grade of a mainstream primary school who currently teach or have taught a child with selective mutism. The research revealed that adequate support from the teacher and the school can reduce the potential negative impact of selective mutism on the child's academic performance and integration into the group, that teachers and parents consider both teachers' awareness of selective mutism and their empathetic approach to be important aspects of

support, and that establishing a trusting relationship and an alternative form of communication is also key. The importance of collaboration and sharing of information and experiences between all those who come into contact with the child was also highlighted.

Obsah

1. Úvod.....	9
2. Vymezení základních pojmů: komunikace, narušená komunikační schopnost, mutismus, selektivní mutismus.....	11
2.1. Komunikace.....	11
2.2. Narušená komunikační schopnost	12
2.3. Selektivní (elektivní) mutismus.....	12
3. Selektivní mutismus: klasifikace, příčiny vzniku, výskyt, diagnostika a terapie .	14
3.1. Klasifikace	14
3.2. Příčiny vzniku.....	14
3.3. Výskyt.....	15
3.4. Diagnostika a terapie	16
4. Selektivní mutismus a škola	17
4.1. Školní zralost a typ školy	17
4.2. Institucionální podpora dětí se selektivním mutismem v České republice	17
4.2.1. Speciální vzdělávací potřeby	17
4.2.2. Podpůrná opatření pro žáky se selektivním mutismem	18
4.2.3. Organizace logopedické péče v České republice	19
4.3. Zásady přístupu k dětem se selektivním mutismem.....	19
4.3.1. Obecné zásady	19
4.3.2. Zásady přístupu k dětem se selektivním mutismem ve školním prostředí ..	20
4.4. Podpora dítěte se selektivním mutismem ze strany školy	21
5. Dosavadní výzkumy selektivního mutismu ve školním prostředí.....	22
5.1. MATSUSHITA, Hiroyuki; OKUMURA, Maiko; SAKAI, Takanobu; SHIMOYAMA, Mae a SONOYAMA, Shigeki. Difficulties Faced by Children with Selective Mutism in Schools and Support Thereof	22
5.2. SUZUKI, Toru, TAKEDA, Atsushi, MAEBARA, Kazuaki a FUJII, Yoshihiro. Questionnaire Survey on the Prevalence of and Support for Selective Mutism at High School in Akita Prefecture	25
5.3. PAMBA, Pascalia Pipa. Parental perspectives of provision in mainstream primary schools for children with Selective Mutism.	27
5.4. Přínos popsaných výzkumů a možnost adaptace na české prostředí.....	29
6. Vlastní výzkum podpory dětí se selektivním mutismem v českých základních školách	30

6.1.	Podstata, cíle a průběh výzkumu	30
6.2.	Metoda sběru a vyhodnocení dat	31
6.2.1.	Dotazník	31
6.2.2.	Polostrukturovaný rozhovor	34
6.3.	Výsledky dotazníku	36
6.3.1.	Základní údaje o dítěti	36
6.3.2.	Mutismus a škola	36
6.3.3.	Překážky ve škole	39
6.3.4.	Podpora ze strany školy a učitelů	39
6.3.5.	Aspekty podpory	40
6.3.6.	Komunikace ve škole.....	42
6.3.7.	Změna školy	43
6.3.8.	Shrnutí	43
6.4.	Výsledky rozhovorů	44
6.4.1.	Vliv mutismu na studijní výsledky a navazování sociálních vazeb	45
6.4.2.	Komunikace.....	46
6.4.3.	Podpora žáků se selektivním mutismem	46
6.4.4.	Informovanost učitelů o selektivním mutismu	48
6.4.5.	Zkušenosti a doporučení dalším učitelům	49
6.4.6.	Shrnutí	49
6.5.	Doporučení	50
7.	Závěr.....	54

1. Úvod

Selektivní mutismus je jednou z forem narušené komunikační schopnosti, která se vyskytuje především u dětí a dospívajících. Jde o poměrně vzácnou poruchu a jako takové jí nebylo historicky věnováno tolik pozornosti jako jiným formám narušené komunikační schopnosti. Autorka této práce se se selektivním mutismem setkala poprvé, když v rámci projektu podpory školní úspěšnosti dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí začala doučovat žačku prvního stupně ZŠ, u níž se selektivní mutismus projevoval, ale nebyl oficiálně diagnostikován a dívce se nedostávalo žádné psychoterapeutické či logopedické péče.

Zejména v zahraničním kontextu byla již provedena řada výzkumů zaměřených na podporu dětí se selektivním mutismem v rámci běžného vzdělávání. Autoři a autorky těchto výzkumů hledali odpovědi na otázky, jakým výzvám čelí pedagogové při vzdělávání dětí se selektivním mutismem, jaké metody a formy komunikace využívají a jak jsou tyto z pohledu učitelů i rodičů dětí se selektivním mutismem efektivní.

Cílem této práce je adaptovat vybrané zahraniční výzkumy zaměřené na podporu dětí se selektivním mutismem v běžném vzdělávání pro český kontext. Teoretická část práce přinese přehled o zařazení selektivního mutismu v rámci klasifikace narušení komunikační schopnosti a souhrn aktuálních poznatků o výskytu, příčinách vzniku a diagnostice selektivního mutismu. Třetí kapitola se zaměří na problematiku selektivního mutismu ve školním prostředí – zásady přístupu k dětem se selektivním mutismem, přinese souhrn doporučení pro učitele obsažených v základních příručkách a rovněž přehled institucionální podpory dětí se selektivním mutismem v České republice. V rámci teoretické části budou též shrnuty výzkumné otázky, metody a závěry tří zahraničních studií věnujících se této problematice.

V rámci praktické části zmíněné výzkumy adaptujeme pro potřeby českého kontextu. Hlavním předmětem zájmu je pohled rodičů a učitelů na podporu, které se dostává dětem se selektivním mutismem na prvním stupni českých základních škol, na výzvy, kterým učitelé a děti čelí, a otázka, které aspekty podpory rodiče a učitelé vnímají jako nejdůležitější.

Výzkum proběhl po vzoru adaptovaných studií jednak formou dotazníku určeného rodičům dětí se selektivním mutismem, jednak formou polostrukturovaných rozhovorů, které jsme provedli se třemi učitelkami působícími na prvním stupni běžných základních škol, jež mají nebo měly ve třídě žáka se selektivním mutismem. Na základě výpovědí

respondentů jsme následně vyhodnotili, jaké obtíže a důležité aspekty podpory vnímají rodiče a učitelé, jaké zkušenosti mají a jakými způsoby učitelé s dětmi komunikují, a v souvislostmi s těmito zkušenostmi jsme zformulovali několik doporučení týkajících se podpory dětí se selektivním mutismem ve škole.

2. Vymezení základních pojmů: komunikace, narušená komunikační schopnost, mutismus, selektivní mutismus

2.1. Komunikace

Komunikace je základním předpokladem zapojení jednotlivce do společnosti (Vybíral 2013, s. 25). Jako taková je předmětem zájmu bezpočtu vědeckých oborů, které ji nahlíží z různých perspektiv a přistupují rovněž různě k jejímu definování. Klenková (2006, s. 26) pro potřeby logopedie vymezuje komunikaci obecně jako *„lidskou schopnost užívat výrazové prostředky k vytváření, udržování a pěstování mezilidských vztahů.“* Navazování vztahů s ostatními je tak vedle samotného předávání informací hlavním cílem komunikace, bez níž by žádné lidské společenství nemohlo vzniknout (Klenková 2006, s. 26).

Komunikace může probíhat prostřednictvím různých kanálů. Vybíral (2013, s. 49) zmiňuje mimo jiné dichotomii digitální a analogová komunikace. Do oblasti digitální komunikace, která je charakterizována převoditelností na posloupnost znaků, spadá především verbální komunikace, zatímco do analogové komunikace patří sdělování neverbální, tedy prostřednictvím postoje či činu. Vybíral v této souvislosti podotýká, že některé řečové akty je velmi obtížné převést do analogové podoby, tedy vyjádřit neverbálně. Podle Klenkové (2006, s. 29) má velkou sociální relevanci především verbální komunikace, jelikož *„sociální kontakty (...) jsou závislé na vysokém stupni schopnosti jazykové výměny a jazykového sebezpředstavení“*.

Boukalová (2023, s. 19) zdůrazňuje také roli neverbální komunikace, kam spadá mimo jiné haptika (komunikace dotyky), proxemika (komunikace vzdáleností), komunikace pohledy očí, mimika či gestikulace. Neverbální komunikace může tu verbální doplňovat, ale v určitých situacích také zcela nahrazovat, nést větší informační hodnotu než projev verbální. Neverbální komunikace tvoří větší část našeho projevu než komunikace verbální, doprovází každý komunikační akt a je spojena zejména s vyjadřováním emocí (Boukalová 2023, s. 21).

Z výše uvedeného je patrné, že komunikace, a to jak verbální, tak i neverbální, je klíčovou součástí poznávání světa a socializace v průběhu vývoje dítěte.

2.2. Narušená komunikační schopnost

Lechta a kol. (2003, s. 18) pro definici narušené komunikační schopnosti vychází z perspektivy komunikačního záměru jedince. Komunikační schopnost člověka je podle něj narušena v případě, že „*některá rovina jeho jazykových projevů (příp. několik rovin současně) působí interferenčně vzhledem ke komunikačnímu záměru*“ (Lechta a kol. 2003, s. 18), tzn. že projev narušené komunikační schopnosti produktora (vysílatele) komplikuje či znemožňuje dekodování řečového signálu na straně recipienta (příjemce). Narušení komunikační schopnosti přitom může postihovat jak verbální, tak neverbální formu komunikace.

Klenková (2006, s. 54–55) doplňuje, že příčiny vzniku narušené komunikační schopnosti mohou být různé jak z hlediska časového (prenatální, perinatální či postnatální), tak z hlediska lokalizačního (od genových mutací přes poškození orgánů až po vliv prostředí) a že samotná narušená komunikační schopnost může být buď hlavním projevem, nebo symptomem jiného postižení.

Lechta (1987, s. 21) uplatňuje pro klasifikaci narušené komunikační schopnosti symptomatické hledisko. Na jeho základě vymezuje 10 kategorií: vývojovou nemluvnost, získanou orgánovou nemluvnost (afázie), narušení zvuku řeči, narušení plynulosti řeči, narušení článkování, narušení grafické podoby řeči (dysgrafie, dyslexie, dyskalkulie), symptomatické poruchy řeči (provázející jinou dominantní poruchu či ochrnutí), poruchy hlasu, kombinované poruchy řeči a také získanou neurotickou nemluvnost. Poslední jmenovaná kategorie se shoduje s označením mutismus.

2.3. Selektivní (elektivní) mutismus

Termín mutismus označuje oněmění, tedy ztrátu schopnosti hovořit, která je podmíněna zpravidla neuroticky a nemá souvislost s orgánovým poškozením centrální nervové soustavy, čímž se odlišuje například od afázie (Lechta 1987, s. 221).

Dvořákův Logopedický slovník (2001) rozeznává deset forem mutismu: autistický, neurotický, perzistentní, psychotický, reaktivní, situační, totální, tranzientní, traumatický a elektivní, přičemž některé z těchto forem jsou pouze doprovodnými symptomy jiných poruch (Dvořák 2001, s. 124). Lechta (1987, s. 222–223) do kategorie získané neurotické nemluvnosti řadí mutismus, a to vedle totálního (úplného) také surdomutismus (související s neurotickým útlumem sluchového vjemu) a elektivní mutismus.

Nejčastější forma mutismu (Kutálková 2007, s. 5) byla poprvé popsána roku 1877 německým lékařem Adolfem Kussmanem, který pro ni zavedl termín *elektivní mutismus*. (Neubauer a kol. 2018, s. 525). Tento termín byl v novější literatuře (poprvé roku 1994 v Diagnostickém a statistickém manuálu duševních poruch) nahrazen méně zavádějícím termínem *selektivní mutismus*, který nevyvolává mylný dojem, že postižený si situace, v nichž bude komunikovat, volí vědomě (Hartmann a Lange 2008, s. 15).

Selektivní mutismus lze definovat jako situačně podmíněnou absenci řečových projevů u jedince s rozvinutou řečí (Hartmann a Lange 2008, s. 15). Osoba, která v určitých situacích a prostředích verbálně komunikuje bez obtíží (zpravidla v domácím či blízkém prostředí), v jiných situacích schopnost komunikovat ztrácí (Kutálková 2007, s. 5).

3. Selektivní mutismus: klasifikace, příčiny vzniku, výskyt, diagnostika a terapie

3.1. Klasifikace

Selektivní mutismus je jedinou formou mutismu zahrnutou jak v Diagnostickém a statistickém manuálu duševních poruch Americké psychiatrické organizace, tak v Mezinárodní klasifikaci nemocí. V Diagnostickém a statistickém manuálu je selektivní mutismus popsán v rámci kapitoly Úzkostné poruchy, které tato publikace definuje jako „poruchy, jež sdílí znaky nadměrné úzkosti a strachu a související problémy s chováním“ (DSM-5 2015, s. 199). V Mezinárodní klasifikaci nemocí je selektivní mutismus zahrnut do kapitoly Poruchy sociálních vztahů se vznikem specificky v dětství a adolescenci.

Již klasifikace selektivního mutismu v rámci výše zmíněných publikací napovídá, že porucha je spjata s úzkostí. Kutálková (2007) selektivní mutismus definuje jako „poruchu řeči v sociální interakci“, jejíž „základní charakteristikou je nejistota v kontaktu s cizím člověkem nebo v nové situaci. Stres, který ji provází, zablokuje v té chvíli zcela řečové mechanismy“ (Kutálková 2007, s. 5). Postiženo je tedy používání řeči (a to již rozvinuté, což představuje základní rozdíl selektivního mutismu oproti vývojovým poruchám řeči, jako je například vývojová nemluvnost), a ne řeč jako taková (Klenková 2006, s. 93). V Mezinárodní klasifikaci nemocí dále čteme, že tato „výrazně emočně determinovaná“ porucha „je obvykle sdružena s určitými rysy osobnosti, jako je sociální úzkost a odtazitost, citlivost nebo odpor“ (MKN-10 2022, online). Situace, ve kterých je dotyčný schopen bez problémů mluvit, a ve kterých naopak nikoliv, jsou jasně definovatelné.

3.2. Příčiny vzniku

Popis příčin vzniku selektivního mutismu je podle Kutálkové více spekulativní než u jiných poruch, protože „jde o důsledky extrémního prožívání psychické zátěže v komunikační situaci“ (Kutálková 2007, s. 9) a důvody tohoto extrémního prožívání nemusí být jednoznačné.

Diagnostický a statistický manuál vymezuje tři skupiny rizikových faktorů pro vznik selektivního mutismu: **temperamentové, environmentální a genetické a fyziologické** (DSM-5 2015, s. 206–207). Riziko vzniku selektivního mutismu je ovlivněno **povahovými vlastnostmi**, které jsou do určité míry dány geneticky, porucha se například často vyskytuje u dětí, které jsou více **uzavřené a citlivé** (Hartmann a Lange 2008, s. 35). Roli může hrát

také přítomnost **řečové vady** nebo vývojové poruchy jazyka, jako je vývojová dysfázie (Klenková 2006, s. 94). Výzkumy ukazují, že nějaká další řečová nápadnost se vyskytuje u 38–71 % dětí se selektivním mutismem (Hartmann a Lange, s. 20). Pravděpodobnost výskytu selektivního mutismu naopak **nezávisí na inteligenci** dítěte, ačkoliv Vágnerová (2004, s. 241) uvádí, že je častější u podprůměrně inteligentních dětí. Velmi častá je spojitost s nějakou další úzkostnou poruchou, nejčastěji sociální fobií (DSM-5 2015, s. 206). Bezprostřední příčinou rozvoje této poruchy může být **traumatický zážitek** (například úmrtí v rodině, ale také změna prostředí například při stěhování) či **nevhodné výchovné metody** jako agresivní chování rodičů, přetěžování dítěte, výsměch ze strany dětí či dospělých (Lechta 2003, s. 254).

Kutálková (2008) komentuje kombinaci předpokladů pro vznik selektivního mutismu takto: *„Čím je dítě nervově labilnější (dědičně, zdravotním oslabením nebo z jiné příčiny), tím slabší trauma stačí, aby vyvolalo silnou stresovou reakci organismu, která zablokuje řečové funkce.“* Mlčení v konkrétní situaci je tak *„v podstatě úniková reakce (snaha vyhnout se chybě, možné komunikační kolizi, nepříjemným pocitům, které komunikaci provázejí apod.)“* (Kutálková 2008, s. 12).

Selektivní mutismus je komplexní a heterogenní poruchou, která je pro svou mnohostrannost předmětem odborného zájmu řady oborů: psychiatrie, psychologie, logopedie či foniatry (Klenková 2006, s. 91). Richterová (2023, s. 27) podotýká, že v popředí vědeckého zájmu o selektivní mutismus je v posledních letech zejména otázka, zda je jeho zařazení mezi úzkostné poruchy adekvátní, resp. zda jde v případech vztahu úzkosti a selektivního mutismu o etiologický mechanismus, či spíše symptom.

3.3. Výskyt

Selektivní mutismus je nejčastější u dětí předškolního a mladšího školního věku, přičemž se může vyskytnout rovněž v dospělosti, ovšem pouze jako symptom jiného postižení (Klenková 2006, s. 93). Vágnerová (2004, s. 241) uvádí, že tato porucha se vyskytuje zhruba u 0,1 % dětí. Posouzení výskytu selektivního mutismu v populaci se nicméně napříč vědeckými analýzami různí; zatímco podle některých studií jde o 0,03–0,79 % dětí, jiné studie uvádějí i 1–2 % (Richterová 2023, s. 28). Porucha postihuje **častěji dívky než chlapce**, a to zhruba v poměru 1,5 : 1 až 2 : 1, a může být častější u osob z bilingvního prostředí (Richterová 2023, s. 28). Selektivní mutismus bývá u dětí často mylně zaměňován za plachost, a proto je nejčastěji diagnostikován až po zahájení povinné školní docházky,

výzkumy ale naznačují, že nastupuje už ve věku tří až pěti let (Richterová 2023, s. 28). Rovněž se ukazuje, že ve většině případů tato porucha postupem času zcela vymizí, ačkoliv u osob, které měly selektivní mutismus, i v pozdějším věku často přetrvávají nebo se rozvíjejí jiné úzkostné poruchy (Koskela a kol. 2023, s. 12).

3.4. Diagnostika a terapie

Při diagnostice selektivního mutismu je důležitým kritériem fakt, že daný jedinec má **rozvinuté dovednosti verbální komunikace** – rozumí jazyku a má dostatečné vyjadřovací kompetence, které také v určitých situacích a prostředích bez obtíží využívá. Zároveň je pro diagnostiku stanoven limit čtyř týdnů, po které musí mlčení v konkrétních situacích trvat (nesmí to přitom být první čtyři týdny školní docházky). Projevy poruchy rovněž nesmí lépe odpovídat projevům poruch řeči, které nejsou vázány na sociální situaci, jako je například porucha plynulosti řeči. Je třeba také vyloučit mlčení jako projev poruchy autistického spektra, schizofrenie či intelektového postižení. (DSM-5 2015, s. 205)

Konkrétní postupy reedukace řeči u selektivního mutismu nejsou předmětem zájmu této práce. Terapie selektivního mutismu vyžaduje systematickou psychologickou, foniatrickou a logopedickou péči. Klenková (2006, s. 96) zdůrazňuje, že klíčový je „*týmový přístup*“ – spolupráce mezi zmíněnými odborníky, ale u dětí školního věku také spolupráce mezi učitelem a rodiči a přirozeně také spolupráce s dítětem samotným.

4. Selektivní mutismus a škola

4.1. Školní zralost a typ školy

Jak již bylo zmíněno výše, selektivní mutismus nesouvisí s intelektovým deficitem a rovněž jazykový vývoj je u dětí s touto poruchou přiměřený. Zjišťování školní zralosti může být komplikovanější, jelikož návštěva psychologa je typickou komunikační situací, v níž se děti se selektivním mutismem verbálně neprojeví. Děti, které netrpí další závažnější poruchou komunikace či psychickým onemocněním, jsou nicméně zpravidla schopny navštěvovat normální základní školu (Hartmann a Lange 2008, s. 45).

To ovšem neznamená, že selektivní mutismus pro děti nepředstavuje během jejich školní docházky žádnou komplikaci. Většina odborných publikací věnujících se problematice selektivního mutismu zmiňuje, že projevy mutismu ve škole mohou pro děti vést k „školnímu neúspěchu, protože pro učitele je často obtížné hodnotit dovednosti, jako je třeba čtení“ (DSM-5 2015, s. 206). Rovněž „o svých studijních či osobních potřebách často nekomunikují s učitelem“ (DSM-5 2015, s. 207), což pro ně znemožňuje řešit situace, kdy například nerozumí úkolu či potřebují něco dovysvětlit. Dalším aspektem obtíží je potenciální sociální izolace způsobená nemožností verbálně komunikovat se spolužáky, a tedy navazovat vztahy. Jak zmiňuje Kutálková (2007, s. 34), v důsledku zvyšujících se nároků na dítě při nástupu do první třídy se navíc může znovu projevit mutismus u předškolních dětí, u nichž se projevy již zmírnily či vymizely, případně se mutismus může nově objevit.

4.2. Institucionální podpora dětí se selektivním mutismem v České republice

4.2.1. Speciální vzdělávací potřeby

Školský zákon ošetřuje podporu vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami. Ti jsou v zákoně definováni jako „osoby, které k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění nebo užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními potřebují poskytnutí podpůrných opatření,“ (§ 16 zákona č. 561/2004 Sb.) a spadají mezi ně také děti s narušenou komunikační schopností. Podpůrná opatření jsou zde definována jako „nezbytné úpravy ve vzdělávání a školských službách odpovídající zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám dítěte“ (§ 16 zákona č. 561/2004 Sb.). Speciální vzdělávací potřeby a odpovídající podpůrná opatření jsou popsány v rámci Vyhlášky o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků

nadaných platné od roku 2016. Podpůrná opatření jsou zde rozdělena do pěti stupňů, přičemž k přiznání opatření druhého a vyššího stupně je třeba posudku školského poradenského zařízení, které určí speciální vzdělávací potřeby daného žáka. Mutismus může spadat do prvního až čtvrtého stupně podpůrných opatření, přičemž přítomnost další poruchy nebo psychického onemocnění implikuje možnost zařazení do vyššího stupně podpory (Vrbová a kol. 2015, s. 19).

4.2.2. Podpůrná opatření pro žáky se selektivním mutismem

Podpora žáků s narušenou komunikační schopností je podrobně popsána v Katalogu podpůrných opatření (Vrbová a kol. 2015). Podpůrná opatření jsou zde rozdělena do deseti oblastí: organizace výuky, modifikace vyučovacích metod a forem, intervence, didaktické pomůcky, úprava obsahu vzdělávání, hodnocení, příprava na výuku, podpora sociální a zdravotní, práce s třídním kolektivem a úprava prostředí.

V oblastech organizace výuky a modifikace vyučovacích metod je vzhledem k žákům se selektivním mutismem zmíněna metoda kooperativního učení a celkově je doporučeno preferovat skupinovou formu práce před individuální.

V oblasti intervence je důraz kladen na spolupráci školy a rodiny a rozvoj jazykových kompetencí ve všech rovinách. Dále jsou jako zejména vhodné pro žáky se selektivním mutismem zmíněné expresivní metody, jako je arteterapie, muzikoterapie a dramaterapie, dále zooterapie a další stimulační techniky. Pozornost je tu věnována také nácviku sociálního chování.

V oblasti pomůcek katalog zmiňuje reedukační a kompenzační pomůcky, z nichž děti se selektivním mutismem mohou využít například diktafon pro nahrávání své domácí přípravy.

V oblasti hodnocení pragmatických komunikačních a řečových dovedností publikace doporučuje zaměření učitele na posun v úspěšnosti, resp. samostatnosti v opakované komunikační situaci.

Souhrnně se publikace k práci se žákem, který má selektivní mutismus, vyjadřuje takto: *„respektujeme, pokud žák s námi nemluví, do verbální komunikace jej nikdy **nenutíme**. Neslibujeme mu odměnu za verbální projev. Pověřujeme jej úkoly, které nevyžadují*

mluvenou řeč. Preferujeme skupinové formy práce před individuálními. Tolerujeme všechny formy projevu žáka, např. šepot.“ (Vrbová a kol. 2015, s. 153)

4.2.3. Organizace logopedické péče v České republice

Žáci běžných škol, u nichž se vyskytuje některá z forem narušené komunikační schopnosti, mohou využít logopedické intervence organizované v rámci ministerstva zdravotnictví nebo ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (Bočková 2017, s. 7). V rámci ministerstva zdravotnictví jde o logopedickou péči pod vedením klinického logopeda, v rámci ministerstva školství zajišťují tuto péči školská poradenská zařízení přímo v rámci vzdělávacího systému (v běžných školách může jít o speciálního pedagoga – logopeda).

Další oblastí podpory žáků s narušenou komunikační schopností jsou poradenské služby. Ty jsou realizovány prostřednictvím speciálně pedagogických center, v nichž působí psychologové, speciální pedagogové či sociální pracovníci. Speciálně pedagogická centra poskytují *„individuální speciálně pedagogickou a psychologickou diagnostiku pro účely stanovení podpůrných opatření a související zpracování návrhů na vzdělávání žáka“* (Bočková 2017, s. 8). S ohledem na vývoj komunikačních schopností žáka probíhají pravidelná kontrolní vyšetření, v návaznosti na něž jsou podpůrná opatření podle potřeby modifikována. Speciálně pedagogická centra poskytují rovněž logopedickou intervenci *„žákům s narušenou komunikační schopností vzdělaným v inkluzivních podmínkách, kterým centrum stanovilo podpůrná opatření (včetně žáků, kteří nevyžadují úpravu vzdělávacího programu)“* (Bočková 2017, s. 8–9). Zejména v případě selektivního mutismu hraje důležitou roli mezioborová spolupráce odborníků z medicínských oborů a psychologů – jak v rámci diagnostiky, tak terapie.

4.3. Zásady přístupu k dětem se selektivním mutismem

4.3.1. Obecné zásady

Logopedické příručky (např. Kutálková 2007, Klenková 2006) zmiňují řadu zásad přístupu k dětem se selektivním mutismem. Mezi ně patří:

- **Nenutit dítě k řečovému projevu**, a to ani prostřednictvím výčitek, hrozeb či trestů, ani s příslibem odměny, protože dítě může upřímně slíbit, že mluvit bude, ale v dané situaci pak není schopné slib dodržet, což může vést ke zklamání dítěte a dospělého a dalšímu prohloubení poruchy;

- **respektovat způsob komunikace**, který si dítě zvolí, vnímat dítě jako rovnocenného komunikačního partnera;
- **neizolovat či neignorovat** dítě se selektivním mutismem, nepřístupovat k němu jinak než k ostatním dětem a zároveň **nedovolovat, aby z nemluvení mělo výhody**;
- **nereagovat přehnaně na komunikační úspěchy**, nevěnovat přehnanou pozornost pokusům o komunikaci, respektovat případné verbální odpovědi a reagovat na ně přirozeně;
- **neobviňovat, jednat klidně a trpělivě**, poskytovat přiměřenou pozitivní zpětnou vazbu a pozitivní motivaci.

Především je však důležité **nečekat, až mutismus sám odezní**. Vlastní reedukace řeči při logopedické a psychologické práci s dítětem se pak zaměřuje především na odblokování stresu, který je pro dítě s komunikací spojen a nedovoluje mu tak v některých situacích verbálně komunikovat (Kutálková 2007, s. 25).

4.3.2. Zásady přístupu k dětem se selektivním mutismem ve školním prostředí

Děti se selektivním mutismem se intelektově neliší od svých vrstevníků, povahou ale ano. Jsou vnímavé a citlivé vůči nevlídnosti a kritice, často jsou přehnaně sebekritické a mají nízké sebevědomí (Hartmann a Lange 2008, s. 43). Dítěti se selektivním mutismem **nevyhovuje autoritativní chování**, a je proto důležité, aby vůči němu učitel vystupoval klidně a s trpělivostí a navázal s ním vztah důvěry. Rovněž je třeba **pracovat s třídním kolektivem**: vysvětlit, jaké jsou projevy selektivního mutismu, že nejde o duševní postižení a že žák za své nemluvení nemůže, tak aby bylo dosaženo porozumění u spolužáků, ochoty začlenit dané dítě do kolektivu a pomáhat mu, ale neznevažovat přitom jeho schopnosti (Hartmann a Lange 2008, s. 43). Kladné sebehodnocení dítěte lze podpořit navázáním **alternativní formy komunikace** (tou může být například psaní odpovědí, gestikulace, odpovědi ano/ne, u mírnějších projevů mutismu šeptání či vyřizování vzkazů prostřednictvím kamarádů), která bude kompenzovat nemožnost komunikovat ústně a umožní dítěti cítit se komunikačně rovnocenné s ostatními (Hartmann a Lange 2008, s. 43). Zavedení alternativní formy komunikace je zároveň základním předpokladem plnohodnotného zapojení dítěte do výuky.

Při navázání alternativní formy komunikace lze dítě zapojovat do všech činností třídy, aniž by při tom muselo mluvit; důležité je zacházet s dítětem jako s ostatními, ale nevyžadovat slovní odpověď. Kutálková (2007, s. 34) zmiňuje jako osvědčené zejména **skupinové aktivity**, jako je **recitace, společné čtení či sborový zpěv**, do nichž se děti se selektivním mutismem často jsou schopny zapojit, když jejich hlas splyne s hlasy spolužáků. Tyto aktivity mohou podpořit rozvoj ústního projevu dítěte.

4.4. Podpora dítěte se selektivním mutismem ze strany školy

Hartmann a Lange (2008) popisují několik okruhů otázek, které by mělo vedení školy zvážit před přijetím žáka se selektivním mutismem. Hlavní otázkou je, zda bude možné udržet žáka ve škole. Pro to je důležitá podpora ze strany třídního i dalších učitelů, možnost využití písemných výkonů jako kompenzačních a akceptace pozměněného hodnocení výkonu spolužáky. Dalšími důležitými otázkami je, zda dítě nějakou formou navazuje sociální kontakty a zda bude souběžně se školní docházkou rovněž v péči logopeda či psychoterapeuta. Vhodné je stanovení terapeutických pravidel pro chování daného žáka a rozhodnutí o případné dokumentaci a terapeutickém hodnocení komunikačního chování ve škole. Počítat je třeba také s potřebou komunikace mezi rodiči, třídním učitelem, speciálně pedagogickým centrem a terapeutem (Hartmann a Lange 2008, s. 46–47).

5. Dosavadní výzkumy selektivního mutismu ve školním prostředí

Mezi často jmenovaná úskalí související s podporou žáků se selektivním mutismem patří fakt, že děti se selektivním mutismem se výrazně neprojevují, nenarušují chod výuky a učitelé tak mohou být vnímány jako bezproblémové (Suzuki a kol. 2023, s. 127). Učitelé však často bývají prvními, kdo u dětí selektivní mutismus rozpozná (Richterová 2023, s. 28) a výzkumy ukazují, že včasná diagnóza vede ke kratší době terapie a může pomoci předejít rozvoji dalších poruch (Kovac a Furr 2018, s. 108).

Výše zmíněné publikace se většinou spíše okrajově věnují obtížím, kterým děti se selektivním mutismem mohou čelit v rámci běžného vzdělávání, a opatřením, která mohou být ve škole zavedena, aby byly tyto obtíže minimalizovány. Uvádějí, že selektivní mutismus nemusí být pro žáky vzhledem k jejich normálním intelektovým schopnostem při vhodném přístupu učitelů a dobré spolupráci školy a rodiny překážkou (Hartmann a Lange, s. 45). Dále jsme popsali možnosti podpůrných opatření pro děti se selektivním mutismem v České republice, tak jak vyplývají ze školského zákona a vyhlášky o speciálních vzdělávacích potřebách, resp. z Katalogu podpůrných opatření. V centru zájmu této práce nicméně stojí relativně méně prozkoumaná otázka, jak se dětem se selektivním mutismem v českých školách ve skutečnosti daří, a to jak z hlediska studijních výsledků, tak z hlediska navazování vztahů, a jaká opatření případně učitelé zavádějí, aby dětem pomohli plnohodnotně se zapojit do výuky a dalších aktivit.

V zahraničním kontextu vznikla řada studií, které se těmto otázkám věnují. Při psaní této práce jsme pracovali například s níže citovanými texty White a Bond 2022, Kovac a Furr 2019, Harwood a Bork 2011 či Omdal 2008. Jako přímá inspirace pro praktickou část této práce byly vybrány tři výzkumy, které se svou aktuálností, výzkumnými otázkami i metodou jeví jako obzvláště relevantní – dva výzkumy provedené v Japonsku a publikované v letech 2020 a 2023 a jeden výzkum provedený ve Spojeném království a publikovaný v roce 2018.

5.1. MATSUSHITA, Hiroyuki; OKUMURA, Maiko; SAKAI, Takanobu; SHIMOYAMA, Mae a SONOYAMA, Shigeki. Difficulties Faced by Children with Selective Mutism in Schools and Support Thereof

Studie nazvaná „*Difficulties Faced by Children with Selective Mutism in Schools and Support Thereof*“ byla zpracována akademiky a akademičkami ze čtyř japonských univerzit

a publikována v říjnu 2020 v časopisu *Journal of Special Education Research*, který vydává Japonská asociace speciálního vzdělávání. Tato studie se věnuje primárně obtížím, kterým děti se selektivním mutismem ve škole čelí při výuce i mimo ni, a to z perspektivy učitelů, speciálních pedagogů a dalších pracovníků ve školství.

Autoři studie v úvodu popisují jak opatření, která byla v rámci v Japonsku provedených případových studií označena za obzvláště efektivní (kromě úzké spolupráce školy a rodiny zmiňují společné hlasité čtení, komunikaci prostřednictvím spolužáků či využití komunikačních kartiček s pozdravy a dalšími frázemi), tak již dříve zdokumentované obtíže, kterým žáci se selektivním mutismem čelí. Mezi ty zahrnují nejen komplikace při výuce samotné, ale také obtíže při dalších aktivitách ve školním prostředí – od plachého chování a útlumu neverbální komunikace při tělesné výchově či během přestávek až po odmítání docházky do školy či šikanu. Zároveň uvádějí údaj vlastního staršího výzkumu, podle něhož jsou děti se selektivním mutismem zapsány na zhruba 40 % japonských mateřských, základních a středních škol (Matsushita a kol. 2019), což podtrhuje význam dalšího výzkumu a zdokonalování podpory, která je těmto dětem věnována.

Výzkum využil metodu dotazníku. Ten byl rozeslán na 269 státních škol v prefektuře Ibaraki, přičemž zastoupeny byly školy mateřské, základní (děti ve věku 6–12 let) a nižší střední (děti ve věku 12–15 let). Na dotazník odpovědělo 75 škol, přičemž 31 z nich uvedlo, že mají jednoho nebo více žáků se selektivním mutismem. Pro vyhodnocení výzkumu byly využity odpovědi těchto 31 škol, z nichž 19 tvořily základní školy. Hlavním omezením výzkumu, které zmiňují i jeho autoři, je vedle relativně malého počtu odpovědí (mezi nimiž jsou navíc nepoměrně zastoupeny základní školy oproti mateřským a středním) také opomenutí specifikovat, kdo by měl na dotazník odpovídat. Mezi respondenty tak byli koordinátoři speciálního vzdělávání, učitelé i zástupci ředitele.

Otázky v dotazníku byly rozděleny do čtyř okruhů: obtíže při poskytování podpory, přítomnost nebo nepřítomnost podpůrných systémů, podpůrné systémy považované za nezbytné pro školy a projevy selektivního mutismu a stupeň obtíží.

V okruhu obtíží při poskytování podpory bylo uvedeno několik tvrzení, které měl respondent ohodnotit na škále od 0 (N/A – neaplikovatelné) do 3 (platí). Mezi těmito tvrzeními mimo jiné bylo:

- *Nejde o problém vyžadující zvláštní podporu, protože mohou dělat mnoho věcí, přestože nemluví;*

- *nedostatek porozumění s rodinou;*
- *nevím, jak nejlépe dosáhnout komunikace;*
- *nevím, jak dosáhnout porozumění u spolužáků;*
- *nechápu rozdíl mezi selektivním mutismem a plachou osobností;*
- *neznám termín selektivní mutismus;*
- *rodina nechápe potřebu podpory.*

Nejvíce respondentů souhlasilo s tvrzením, že v případě selektivního mutismu nejde o problém vyžadující zvláštní podporu (pro základní školy medián 2,5). Někteří respondenti vnímali jako problém nedostatek porozumění s rodinou (pro základní školy medián 1,5), ačkoliv ve většině případů hodnotili, že rodina chápe potřebu podpory (medián 0,5). Respondenti rovněž převážně důvěřovali svým schopnostem dosáhnout komunikace s dítětem a porozumění u spolužáků (medián 1,0).

V okruhu nazvaném „*přítomnost nebo nepřítomnost podpůrných systémů*“ bylo uvedeno pět položek podpůrných systémů, přičemž respondenti měli uvést, zda jsou tyto v jejich škole zavedeny, či nikoliv. Všichni respondenti uvedli, že jejich škola využívá nějaký systém podpory. Jako nejčastěji využívané bylo označeno sdílení informací mezi učiteli (100 %) a spolupráce s koordinátory speciálního vzdělávání a úpravy podle jejich doporučení (pro základní školy 63,2 %). Naopak méně respondentů uvedlo, že jejich školy pořádají vzdělávací workshopy (26,3 %) či využívají pro potřeby žáků se selektivním mutismem zvláštní místnost, tzv. „*resource room*“ (5,3 %).

V okruhu podpůrných systémů považovaných za nezbytné pro školy odpovídali respondenti volně. Autoři studie rozdělili odpovědi do několika kategorií, přičemž nejvíce odpovědí bylo možno shrnout do kategorie „*spolupráce uvnitř školy*“, v rámci níž respondenti zmiňovali například podporu porozumění mezi učiteli či sdílení zkušeností. Jako další důležité aspekty podpory jmenovali respondenti profesní zdokonalování (například vzdělávací workshopy, konzultace s experty), vytváření podporujícího prostředí (bezpečné prostředí ve škole, možnost poradenství) a spolupráci s rodiči (pravidelné schůzky učitelů s rodiči).

V okruhu „*projevy selektivního mutismu a stupeň obtíží*“ respondenti na čtyřbodové škále 1–4 (bez obtíží – s velkými obtížemi) hodnotili, jak obtížné je zapojení žáků se selektivním mutismem do výuky jednotlivých předmětů i dalších aktivit. Respondenti

odpovídali zvlášť pro každé dítě se selektivním mutismem, které je na jejich škole zapsané. Výsledky u jednotlivých dětí se výrazně lišily v závislosti na konkrétních projevech mutismu. Relativně vyšší obtížnost zapojení byla nepřekvapivě u předmětů, kde je verbální projev zvlášť důležitý, jako jsou jazyky či hudební výchova. Naopak během volného času (přestávek, obědové pauzy) nemají podle respondentů žáci problém se zapojit.

V rámci tohoto okruhu byli respondenti zároveň dotazováni, zda zavádějí konkrétní podpůrná opatření, či nikoliv, a pokud ano, jak jsou daná opatření efektivní (na škále od 0 do 4). Respondenti působící na základních školách nejčastěji uváděli, že zohledňují žáky se selektivním mutismem při vytváření skupin pro skupinovou práci (74,1 %), při vytváření zasedacího pořádku (74,1 %) a že usilují o porozumění u spolužáků (66,7 %). Tato opatření označili za spíše efektivní (medián 3). Zhruba polovina respondentů uvedla, že pro komunikaci využívá gesta (55,6 %) či psaní vzkazů (51,9 %). Pouze 18,5 % respondentů uvedlo, že konzultují s experty, ačkoliv toto opatření vyšlo jako spíše efektivní (medián 3).

Jelikož vzorek respondentů, se kterým autoři pracovali, byl značně omezený a nevyvážený, nelze výsledky studie zobecňovat, je ale možné poukázat na určité tendence, které výzkum odhalil. Respondenti byli převážně informovaní o problematice selektivního mutismu, ačkoliv ne vždy si byli jistí v komunikaci se žáky. U starších žáků byla (pravděpodobně v souvislosti s osvojením psaní) komunikace respondenty označena za snazší ve srovnání s předškolními dětmi. Autoři studie vyzdvihli potřebu rozšiřovat odborné znalosti a schopnosti učitelů pro lepší podporu dětí se selektivním mutismem, včetně vzdělávacích workshopů, které z výzkumu vyplynuly jako efektivní, ale málo zaváděné opatření. Jako velmi důležitá se jeví také spolupráce uvnitř školy, stejně jako spolupráce školy s rodinou a odborníky.

5.2. SUZUKI, Toru, TAKEDA, Atsushi, MAEBARA, Kazuaki a FUJII, Yoshihiro. Questionnaire Survey on the Prevalence of and Support for Selective Mutism at High School in Akita Prefecture

Druhá ze studií, které inspirovaly tuto práci, byla zpracována akademiky a akademičkami z japonské Akita University a publikována v *Asian Journal of Human Services* v dubnu 2023. Tato studie se zaměřuje na výskyt selektivního mutismu u žáků vyšších středních škol (žáci mezi 15–18 lety věku) a na podporu, které se jim dostává.

V rámci studie byl v dubnu 2022 rozeslán dotazník na všech 52 středních škol v japonské prefektuře Akita s prosbou, aby dotazník vyplnili koordinátoři speciálního

vzdělávání na daných školách. Dotazník vrátilo 39 škol, z nichž 9 odpovědělo, že mají jednoho nebo více žáků, u nichž se projevuje selektivní mutismus (prevalence mezi žáky těchto 39 škol byla 0,11 %).

Další část dotazníku byla určena pouze koordinátorům speciálního vzdělávání působícím na školách, které uvedly, že u nich studují žáci se selektivním mutismem. V této části dotazníku byli respondenti požádáni, aby popsali, jak se žákům se selektivním mutismem daří ve škole (z hlediska studijních výsledků i zapojení do mimoškolních aktivit), jakým způsobem komunikují s učiteli, do jaké míry vnímají učitelé práci s žáky se selektivním mutismem jako problém, jaká podpůrná opatření pro žáky se selektivním mutismem jsou na škole zavedena a jakým konkrétním výzvám koordinátoři a učitelé čelí při podpoře těchto žáků.

Otázka, jak se žákům se selektivním mutismem daří ve škole, byla otevřená, participantů odpovídali vlastními slovy. Autoři publikace odpovědi rozdělili do tří kategorií – „*když komunikují s ostatními*“, „*během výuky*“ a „*během aktivit spolků*“. Výsledky odpovídají obecným poznatkům o selektivním mutismu – opakovala se odpověď, že žáci mluví s některými kamarády, ale s učiteli nikoliv, případně že mluví v komunikaci jeden na jednoho či jsou někdy schopni odpovědět, ale trvá jim to déle. V kategorii „*během výuky*“ nejvíce respondentů uvedlo, že žáci nemluví vůbec, zatímco v kategorii „*během aktivit spolků*“ se opakovala odpověď, že studenti mluví aktivně.

Otázka na způsoby komunikace byla rovněž otevřená. Respondenti nejčastěji uváděli kývání a vrtění hlavou, omezenou verbální komunikaci či dorozumívání prostřednictvím kamarádů.

U otázky vnímání selektivního mutismu ze strany učitelů měli respondenti hodnotit na škále 1–4 (žádný problém – složitý problém), do jaké míry podle nich učitelé vnímají práci se žáky se selektivním mutismem jako problém. Odpovědi na tuto otázku byly velmi různé: z 12 respondentů šest uvedlo, že „*nejde o velký problém*“, ale zastoupeny byly i všechny ostatní odpovědi, přičemž podle dvou respondentů (16,7 %) jde o složitý problém, a naproti tomu podle dvou respondentů (16,7 %) nejde o žádný problém.

Otázka na podpůrná opatření pro žáky se selektivním mutismem byla opět otevřená. Respondenti nejčastěji zmiňovali podporu zapojení do komunikace (konkrétně pokládání otázek jednoduchých na zodpovězení či úpravu zasedacího pořádku tak, aby žáci

s mutismem mohli komunikovat prostřednictvím kamarádů), přizpůsobení výuky (například nevyžadování individuálních prezentací) či osobní pohovory.

U otázky týkající se výzev, kterým učitelé čelí při podpoře žáků se selektivním mutismem, respondenti jmenovali potřebu odborného poradenství či nedostatek společného porozumění mezi učiteli. Dva respondenti také jako výzvu zmínili fakt, že žáci sami nepřicházejí s žádnými požadavky, nezeptají se, pokud jim něco není jasné.

Rovněž tato studie pracovala s omezeným vzorkem respondentů a její výsledky tak není možné zobecňovat. Autoři studie však uvádějí, že některá její zjištění mohou sloužit jako podnět pro další výzkumy: například fakt, že podpora poskytovaná ve škole se zaměřuje na potíže žáků s mluvením, ale už méně na přizpůsobení se školnímu prostředí a zmírnění úzkosti žáků. Dosavadní výzkumy přitom ukazují, že při podpoře dětí se selektivním mutismem je důležitý především vícefaktorový přístup a spolupráce učitelů s různými odborníky, jak logopedy, tak i terapeuty (White a Bond 2022, s. 240).

5.3. PAMBA, Pascalia Pipa. Parental perspectives of provision in mainstream primary schools for children with Selective Mutism.

Třetí ze zmíněných výzkumů provedla studentka britské University of East London jako podklad pro svou disertační práci a jeho výsledky byly publikovány v červnu 2018. Také tento výzkum se zaměřuje na úspěšnost dětí se selektivním mutismem na základních školách a podporu, které se jim dostává, nahlíží je ovšem z perspektivy rodičů těchto dětí.

Výzkum využil formu online dotazníku rozeslaného prostřednictvím facebookového profilu spolku SMIRA (*Selective Mutism Information & Research Association*). Dotazník byl určen rodičům dětí, které mají selektivní mutismus a navštěvují běžnou základní školu v Anglii. Odpověď zaslalo 96 participantů, přičemž autorka do analýzy zahrnula pouze ty odpovědi, které byly kompletní (52 participantů). Dotazník obsahoval 20 otázek, které kromě spokojenosti rodičů s podporou ze strany školy a učitelů zjišťovaly rovněž projevy selektivního mutismu, případné komorbidity či možné příčiny rozvoje selektivního mutismu u dítěte. Otázky byly uzavřené, participanti vybírali vždy z několika možností, přičemž u některých otázek bylo možno doplnit vlastní odpověď. Otázky týkající se podpory dítěte zahrnovaly:

- *Jak velký vliv má selektivní mutismus na studijní výsledky nebo prospěch vašeho dítěte ve škole? Jak moc ovlivňuje selektivní mutismus sociální život vašeho dítěte ve škole (navazování přátelství a sociální interakce)?*
- *Odkud se vám dostává největší podpory v souvislosti se selektivním mutismem vašeho dítěte?*
- *Jak podporující je škola v souvislosti s diagnózou selektivního mutismu?*
- *Co by škola mohla udělat lépe pro podporu vašeho dítěte?*
- *Myslíte si, že vaše škola při projednávání podpůrných opatření zohledňuje zkušenosti vaší rodiny, a pokud ne, co by se dalo udělat pro to, aby se to zlepšilo?*

90 % respondentů uvedlo, že jejich dítě má vedle selektivního mutismu alespoň jednu další poruchu. Nejčastěji šlo o poruchy senzoryckého zpracování (38,3 %), úzkostné poruchy (34,04 %) či poruchy autistického spektra (14,89 %).

Podle 55,77 % respondentů má selektivní mutismus výrazný vliv na studijní výsledky jejich dítěte, dalších 32,69 % uvedlo, že má mírný vliv. Podle 11,54 % respondentů nemá vliv žádný. Autorka rovněž zjišťovala, kolik z dětí má selektivní mutismus oficiálně diagnostikovaný. Analýza ukázala na korelaci mezi absencí oficiální diagnózy a vlivem selektivního mutismu na studijní výsledky, což ukazuje, že u dětí, u nichž byl mutismus diagnostikován a v souvislosti s tím byla zavedena potřebná opatření, je vliv selektivního mutismu na studijní výsledky menší (Pamba 2018, s. 17).

Největší část respondentů (32,69 %) uvedla, že se jim v souvislosti se selektivním mutismem jejich dítěte nedostává žádné podpory, dalších 30,77 % uvedlo, že je nejvíce podporuje rodina a přátelé. Jen pro 13,46 % respondentů je hlavním zdrojem podpory škola.

Na dotaz, co by škola mohla udělat lépe pro podporu žáků se selektivním mutismem, 67 % rodičů odpovědělo, že je třeba zvyšovat povědomí o selektivním mutismu mezi učiteli i spolužáky, aby žáci s mutismem nebyli vystaveni neporozumění. Dalších 61 % respondentů souhlasilo s tvrzením, že je třeba navázat lepší partnerství mezi školou a rodiči, tak aby rodiče škole důvěřovali a škola více brala v potaz jejich zkušenosti. Dále respondenti navrhovali, aby školy více spolupracovaly s odborníky či aby dětem byla poskytnuta podpora asistentů.

Podle autorky je hlavním přínosem výzkumu zjištění, že dotazovaní rodiče považují podpůrné systémy pro žáky se selektivním mutismem za nedostačující. Očekávají více pomoci ze strany školy, lepší spolupráci s odborníky i aktivnější komunikaci a využití jejich vlastních zkušeností, kterými mohou přispět k rozšíření povědomí o selektivním mutismu. Autorka dále podotýká, že efektivní podpora vyžaduje lepší financování programů pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

5.4. Přínos popsaných výzkumů a možnost adaptace na české prostředí

Výše popsané výzkumy kladou důležité otázky týkající se podpory žáků se selektivním mutismem v rámci běžného vzdělávání. Dva z nich nahlízejí na tuto podporu z perspektivy učitelů a speciálních pedagogů a jeden z perspektivy rodičů. Kromě rozdílných perspektiv také zmíněné výzkumy vznikly v zemích s rozdílně fungujícími vzdělávacími systémy a zaměřují se na jiné věkové skupiny dětí, a proto jejich výsledky není možné srovnávat. Nabízí se nicméně možnost srovnat perspektivu rodičů a učitelů na podporu dětí se selektivním mutismem v rámci jednoho vzdělávacího systému.

Výše zmíněné výzkumy posloužily z hlediska metody, výběru respondentů a otázek pokládaných v dotazníku jako inspirace pro praktickou část této práce, která se pokusí popsat podporu dětí se selektivním mutismem na českých základních školách a přinést jak perspektivu rodičů, tak učitelů.

6. Vlastní výzkum podpory dětí se selektivním mutismem v českých základních školách

6.1. Podstata, cíle a průběh výzkumu

V předchozích kapitolách jsme popsali, že selektivní mutismus se vyskytuje nejčastěji u dětí, a to zejména v předškolním a mladším školním věku. Na české mateřské a základní školy tedy chodí řada dětí s touto formou narušené komunikační schopnosti, která představuje výzvu pro ně samotné, ale také pro jejich učitele a rodiče. V zahraničním kontextu byly provedeny výzkumy, které se pokoušejí tyto výzvy popsat a případně poukázat na některé nedostatky v poskytování podpory dětem se selektivním mutismem. V českém kontextu, pokud je nám známo, doposud takový výzkum proveden nebyl.

Zájem věnovat se danému tématu hlouběji v autorce vzbudila zkušenost s doučováním desetileté žačky čtvrté třídy se selektivním mutismem, při němž narazila na řadu překážek, například při ověřování, zda dívka danou látku chápe či jaká část jí dělá problém nebo při výuce anglického i českého jazyka. Překážkou bylo mlčení také ve snaze navázat s dívkou osobní vztah. Tato zkušenost podnítila zájem zjistit, jakou zkušenost mají pedagogové a jak podobné překážky překonávají a také jaký je pohled rodičů dětí se selektivním mutismem na to, co jejich děti potřebují. Perspektiva rodičů je cenná také proto, že názor dětí není možné vzhledem k povaze této formy narušené komunikační schopnosti přímo získat.

Cílem výzkumu tedy bylo především popsat perspektivu rodičů dětí se selektivním mutismem navštěvujících české základní školy na podporu, které se jejich dětem dostává, a doplnit ji o pohled a zkušenosti několika učitelů, kteří pracují se žáky se selektivním mutismem. Pro tento cíl jsme si stanovili následující výzkumné otázky:

- Jak hodnotí rodiče dětí se selektivním mutismem podporu, které se jejich dětem dostává ze strany škol a učitelů?
- Jaké aspekty podpory pro děti se selektivním mutismem jsou podle rodičů nejdůležitější?
- Jakým výzvám čelí učitelé základních škol při vzdělávání dětí se selektivním mutismem?

- Jak se podle učitelů a rodičů dětem se selektivním mutismem daří v běžném vzdělávacím procesu?
- Jaké formy komunikace využívají učitelé při výuce dětí se selektivním mutismem?

Samotný výzkum probíhal v květnu a červnu 2024. V květnu byl prostřednictvím facebookové skupiny sdružující primárně rodiče dětí se selektivním mutismem sdílen dotazník určený rodičům, v průběhu května a června pak byly provedeny rozhovory se třemi učitelkami základních škol.

6.2. Metoda sběru a vyhodnocení dat

Výzkum využil kombinaci kvalitativních a kvantitativních metod. Po vzoru výše popsaných studií byl jako nástroj sběru dat využit jednak dotazník, který byl určen rodičům, a jednak polostrukturovaný rozhovor, prostřednictvím něhož jsme zjišťovali zkušenosti učitelů.

6.2.1. Dotazník

Respondenti

Vzhledem k tomu, že cílem výzkumu bylo popsat pohled rodičů a učitelů na podporu dětí se selektivním mutismem na základních školách, vytvořili jsme původně dva dotazníky, z nichž jeden byl určen rodičům a jeden učitelům. Forma dotazníku byla zvolena i přes očekávaný nižší počet respondentů, a to jednak po vzoru adaptovaných výzkumů, které rovněž pracovaly s relativně nízkými počty respondentů (např. výzkum věnovaný perspektivě rodičů pracoval s odpověďmi 52 respondentů), a především v souvislosti se zpětnou vazbou od několika oslovených rodičů, kteří uvedli, že by vzhledem ke svým časovým možnostem preferovali formu dotazníku před rozhovorem. Kvůli nemožnosti oslovit najednou širší okruh učitelů dětí se selektivním mutismem jsme otázky původně zamýšlené do dotazníku upravili pro potřeby polostrukturovaného rozhovoru, který jsme vedli se třemi učitelkami.

Dotazník určený rodičům byl vytvořen v nástroji Google Forms a sdílen online prostřednictvím facebookové skupiny *Selektivní mutismus – pomoc moje dítě má SM*, která čítá zhruba 230 členů, sdružuje především rodiče dětí se selektivním mutismem a je využívána hlavně ke sdílení zkušeností týkajících se například možností terapie, medikace, ale také školní docházky. V příspěvku i v dotazníku samotném bylo uvedeno, že vyplnit ho mají **rodiče dětí se selektivním mutismem, které navštěvují první stupeň základní školy**

v rámci běžného vzdělávání. Omezení na první stupeň základní školy bylo zvoleno vzhledem k předpokladu, že takových dětí bude podstatně více, zpětně ho ale hodnotíme jako zbytečné. Po sdílení dotazníku autorku prostřednictvím Facebooku oslovilo několik rodičů dětí v předškolním věku, kteří se chtěli podělit o vlastní zkušenosti či vyjádřili přání přečíst si hotovou práci. Touto cestou na dotazník odpovědělo 13 respondentů. Dále byl dotazník sdílen spolu s výzvou pro učitele prostřednictvím facebookové skupiny *Speciální pedagogové*, přičemž touto cestou na dotazník odpověděl jeden další respondent. Naopak přímé oslovení dvou klinických logopedek další respondenty nepřineslo, jelikož děti v jejich péči byly pouze předškolního věku. Celkem tak na dotazník odpovědělo **14 respondentů**.

Otázky

Otázky v dotazníku byly rozděleny do 11 sekcí. Samotnému dotazování předcházely informace o výzkumu a jeho cílech a popis selektivního mutismu podle Hartmanna a Langeho (2008, s. 15), jelikož záměrem bylo, aby na dotazník případně mohli odpovědět i rodiče dětí, které nemají selektivní mutismus oficiálně diagnostikovaný, ale u nichž se projevuje. Ve druhé sekci následovaly otázky týkající se věku dítěte, třídy, do které chodí, pohlaví a přítomnosti či absence oficiální diagnózy selektivního mutismu.

Třetí sekce byla nazvaná „Mutismus a škola“. V rámci této sekce respondenti odpovídali na otázky týkající se vlivu selektivního mutismu jednak na studijní výsledky a jednak na vytváření sociálních vazeb ve škole:

- *Má selektivní mutismus vašeho dítěte vliv na jeho studijní výsledky?*
- *Má selektivní mutismus vašeho dítěte vliv na vytváření sociálních vazeb ve škole (navazování kamarádství, začlenění do kolektivu...)?*

U těchto otázek byla zvolena varianta odpovědi na Likertově škále, respondenti volili z hodnot 1–4 (*rozhodně ne – rozhodně ano*). Po každé z otázek následovala otevřená otázka zjišťující, o jaký vliv jde.

Čtvrtá sekce byla nazvaná „Překážky ve škole“. Respondenti opět na čtyřbodové škále v rozmezí 1–4 (*rozhodně neplatí – rozhodně platí*) hodnotili, do jaké míry souhlasí se třemi výroky:

- *Dítě si nerozumí s učitelem/učitelkou.*
- *Spolupráce s učitelem/učitelkou funguje špatně.*

- *Učitel neví, jak s dítětem komunikovat.*

V páté sekci, nazvané „Podpora ze strany školy a učitelů“, respondenti odpovídali na následující dvě otázky:

- *Jak podporující je škola z hlediska SM vašeho dítěte?*
- *Jak podporující je třídní učitel/ka z hlediska SM vašeho dítěte?*

Šlo o uzavřené otázky s výběrem ze čtyř možností, *velmi podporující – vcelku podporující – málo podporující – vůbec není podporující*.

Šestá a sedmá sekce byly nazvány „Aspekty podpory“. V šesté sekci respondenti na škále 1–4 (*není podstatná – velmi podstatná*) hodnotili, za jak podstatné považují jednotlivé aspekty podpory dětí se selektivním mutismem ve škole. Vyjmenované aspekty byly následující:

- *Spolupráce uvnitř školy*
- *Spolupráce mezi učitelem a rodinou*
- *Vytvoření bezpečného prostředí ve třídě*
- *Konzultace učitelů s odborníky (logopedem, školním psychologem)*

Následovala otevřená otázka po dalších důležitých aspektech podpory. V sedmé sekci byly výše jmenované aspekty podpory zopakovány a respondenti měli hodnotit, do jaké míry jsou v jejich škole realizovány, opět na škále 1–4 (*rozhodně neprobíhá – rozhodně probíhá*).

Osmá sekce, „Komunikace ve škole“, zjišťovala, jakým způsobem dítě ve škole komunikuje s učiteli, přičemž respondenti mohli vybrat jednu nebo více z následujících možností (jednou z možností bylo také doplnění vlastní odpovědi):

- *Otázky ano/ne;*
- *šeptání;*
- *psaní odpovědí;*
- *vyřizování odpovědí přes kamarády;*
- *gesta;*

- *piktogramy;*
- *audio- nebo videonahrávky.*

Sekce 9 až 11 zjišťovaly, zda se respondenti v souvislosti se selektivním mutismem dítěte rozhodli pro změnu školy či zda o změně školy uvažují. Pokud respondent odpověděl „*Změnili jsme školu*“, následovala otázka, zda měla změna školy pozitivní vliv, a v případě kladné odpovědi na tuto otázku následovala další, otevřená otázka zjišťující, o jaký vliv šlo. V případě odpovědi „*Nezměnili jsme a neuvažujeme o tom*“ či „*Nezměnili jsme, ale uvažujeme o tom*“ byl dotazník dokončen.

6.2.2. Polostrukturovaný rozhovor

Respondenti

V rámci výzkumu jsme provedli rozhovory se třemi učitelkami. Kontakt na ně jsme získali jednak prostřednictvím osobních kontaktů, jednak prostřednictvím facebookové skupiny *Speciální pedagogové* čítající zhruba 12 tisíc členů a určené především ke sdílení zkušeností mezi pedagogy. Od původního záměru získat zkušenosti učitelů prostřednictvím dotazníku jsme upustili jednak kvůli nemožnosti dostat se k širšímu okruhu učitelů dětí se selektivním mutismem, ale také abychom téma podpory dětí se selektivním mutismem ze strany učitelů mohli rozvést do větší hloubky. Získat respondenty z řad učitelů bylo poměrně komplikované, oslovení učitelé a učitelky byli často natolik vytížení, že se i při opakovaných pokusech nepodařilo najít vhodný termín pro rozhovor.

Všechny tři respondentky jsou učitelkami na prvním stupni na běžných základních školách a ve své třídě aktuálně mají či v minulých letech měly alespoň jedno dítě, u něhož se projevují příznaky selektivního mutismu. Zhruba půlhodinové až hodinové rozhovory proběhly online prostřednictvím videohovoru.

Na tomto místě považujeme rovněž za důležité podotknout, že učitelky, které souhlasily s rozhovorem, lze už v souvislosti s ochotou se danému tématu věnovat označit za ty z pedagožek, které usilují o vstřícný přístup k dětem se selektivním mutismem. Jak vyplývá z (byť jednotlivých) odpovědí rodičů, takový přístup učitelů a škol není samozřejmý. Jejich zkušenosti tedy uvádíme spíše jako příklady dobré praxe.

Okruhy

Okruhy do rozhovorů s učitelkami jsme volili jednak po vzoru adaptovaných studií, jednak také v souvislosti s otázkami určenými do dotazníku pro rodiče tak, abychom eventuálně pro jednotlivé oblasti mohli uvést perspektivu jak rodičů, tak i učitelek.

V rámci rozhovoru jsme nejprve respondentky informovali o průběhu a cílech výzkumu a získali ústní souhlas s anonymním zpracováním dat. Následovaly otázky zjišťující základní informace o respondentkách (jak dlouho učí a kde) a o dítěti se selektivním mutismem, které vyučují. U dětí jsme zjišťovali pohlaví, věk, do jaké třídy chodí a zda mají selektivní mutismus oficiálně diagnostikovaný.

Další otázky byly rozděleny do zhruba deseti okruhů. V rámci prvního okruhu jsme zjišťovali, jak se dítěti se selektivním mutismem ve škole daří ve srovnání s ostatními dětmi, a to jak z hlediska studijních výsledků, tak z hlediska navazování sociálních vazeb.

Druhý okruh byl věnován překážkám, kterým učitelky čelí při poskytování podpory žákům se selektivním mutismem. V rámci tohoto okruhu jsme se například ptali, jak respondentky vnímají spolupráci s rodinou či zda je obtížné dosáhnout porozumění u spolužáků.

Ve třetím okruhu jsme zjišťovali, do jaké míry představuje selektivní mutismus překážku pro dítě a učitele v rámci jednotlivých předmětů a v jakých předmětech jsou komplikace s ním spojené nejvýraznější. Ve čtvrtém okruhu jsme se ptali na využívané způsoby komunikace (otázky ano/ne, šeptání, psaní odpovědí, vyřizování odpovědí přes kamarády...). Pátý okruh byl zaměřený na konkrétní příklady, jak učitelky dítěti se selektivním mutismem uzpůsobují výuku. Šestý okruh byl věnován podpoře dětí se selektivním mutismem a aspektům podpory, které jsou podle respondentek klíčové.

Následující okruhy byly zaměřeny na informovanost a zkušenosti učitelek se selektivním mutismem. Ptali jsme se, zda respondentky získaly o selektivním mutismu nějaké informace už během svého studia, případně jaké, dále zda mají nějaký zdroj, odkud primárně samy čerpají informace či podporu při práci s dítětem se selektivním mutismem a jak se vyvíjely jejich zkušenosti. Rovněž jsme zjišťovali, co by respondentky doporučily dalším vyučujícím, kteří začínají pracovat s dítětem se selektivním mutismem, a čemu by se naopak podle nich měli vyhnout. Na závěr jsme respondentkám dali prostor doplnit cokoliv, co ještě považují za podstatné a v rozhovoru to doposud nezaznělo.

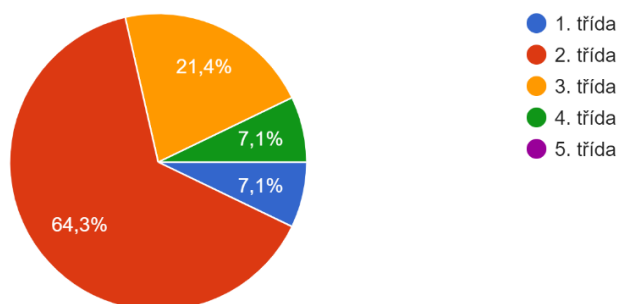
6.3. Výsledky dotazníku

6.3.1. Základní údaje o dítěti

Mezi 14 respondenty byli zastoupeni rodiče dětí navštěvujících všechny třídy prvního stupně s výjimkou páté. Nejvíce, devět respondentů (64,3 %) uvedlo, že jejich dítě chodí do druhé třídy, tři respondenti mají dítě ve třetí třídě (21,4 %), první a čtvrtá třídy byly zastoupeny vždy jedním respondentem (7,1 %). Šest dětí je osmiletých a šest devítiletých (42,9 %), jedno dítě sedmileté a jedno desetileté (7,1 %). Většina, jedenáct dětí (78,6 %) jsou dívky, tři jsou chlapci (21,4 %), což odpovídá poznatku, že selektivní mutismus se vyskytuje častěji u dívek. Dvanáct dětí (85,7 %) má podle respondentů selektivní mutismus oficiálně diagnostikovaný, dvě nikoliv (14,3 %).

Do jaké třídy dítě chodí?

14 odpovědí

Graf 1 Základní údaje o dítěti

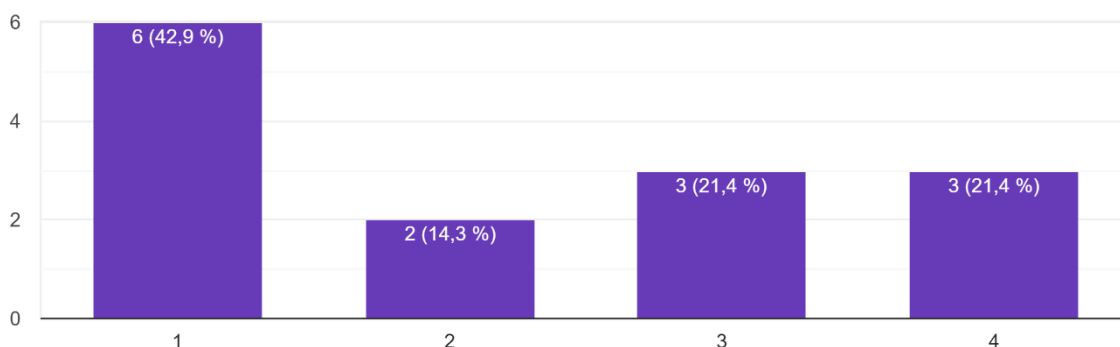
6.3.2. Mutismus a škola

Vliv na studijní výsledky

Největší část, šest respondentů (42,9 %), uvedla, že selektivní mutismus rozhodně nemá vliv na studijní výsledky jejich dítěte. Zastoupeny ale byly všechny hodnoty stupnice. Dva respondenti (14,3 %) uvedli, že selektivní mutismus vliv spíše nemá, podle celkem šesti respondentů (42,8 %) naopak studijní výsledky jejich dítěte spíše nebo rozhodně ovlivňuje.

Má selektivní mutismus vašeho dítěte vliv na jeho studijní výsledky? 1 = rozhodně ne, 4 = rozhodně ano

14 odpovědí

Graf 2 Vliv selektivního mutismu na studijní výsledky dítěte

U navazující otevřené otázky, o jaký vliv se jedná, se sešlo šest odpovědí, u nichž se opakovaly některé motivy. Jeden z respondentů uvedl, že vliv selektivního mutismu na studijní výsledky jeho syna je pozitivní, jelikož syn je v souvislosti s ním klidný a „studijní typ“. Ostatní respondenti uváděli vliv negativní.

Tři respondenti zmínili problém s vyjadřováním či čtením. Jeden respondent uvedl, že dítě vlivem selektivního mutismu nemluví už od mateřské školy několik hodin denně, což se promítlo do horšího rozvinutí mluvené řeči i sluchového vnímání. Vlivem toho má dítě potíže jak s diktáty, tak s vlastním vyjadřováním. Další respondent zmínil potíže se čtením způsobené tím, že si dítě pro ujištění potřebuje potichu předčítat, a potíže s hlasitou recitací.

Dva respondenti uvedli negativní vliv v souvislosti s přístupem učitelů a hodnocením. Jeden respondent popsal negativní zkušenost s učitelkou, která podle něho neumí a nechce s dítětem se selektivním mutismem vůbec pracovat, „dokáže si na takové dítě zasednout a případně i vyhrožovat“. Rovněž další respondent poznamenal, že učitelé nerespektují zvláštní potřeby dítěte ani neusilují o vybudování vztahu, zároveň je pro ně obtížnější dítě hodnotit, vlivem čehož je hodnocení spíše negativní a došlo i k návrhu na opakování ročníku.

Celkově můžeme vlivy na studijní výsledky popsané respondenty shrnout v několika bodech takto:

a) Negativní vlivy

- Problém s vyjadřováním, převodem mezi grafickou a zvukovou podobou slov;
- problém se čtením, hlasitou recitací;
- hodnocení učitelů – neumí s dítětem pracovat a neví, jak ho hodnotit.

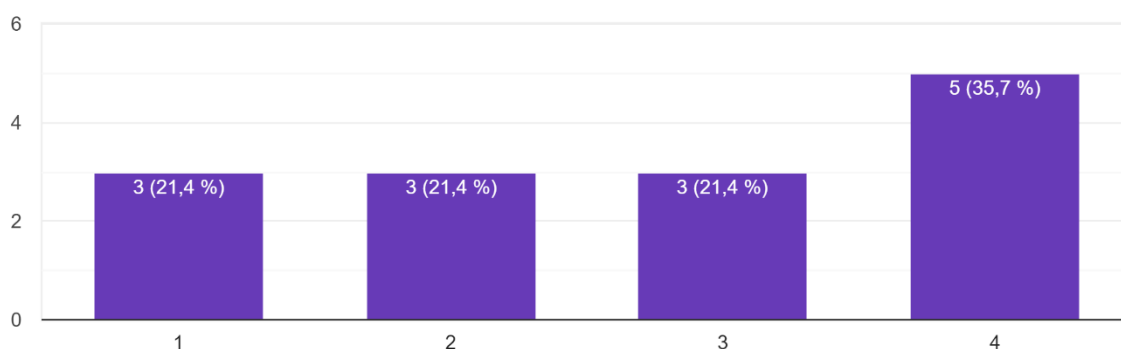
b) Pozitivní vlivy

- Dítě je klidné, „studijní typ“.

Vliv na vytváření sociálních vazeb ve škole

Nejvíce respondentů, konkrétně pět (35,7 %), uvedlo, že selektivní mutismus jejich dítěte rozhodně má vliv na vytváření sociálních vazeb ve škole (jako navazování kamarádství, začlenění do kolektivu), podle dalších tří respondentů (21,4 %) vliv spíše má. Celkem šest respondentů (42,8 %) napsalo, že selektivní mutismus na sociální vazby dítěte vliv spíše nebo rozhodně nemá.

Má selektivní mutismus vašeho dítěte vliv na vytváření sociálních vazeb ve škole (navazování kamarádství, začlenění do kolektivu...)? 1 = rozhodně ne, 4 = rozhodně ano
14 odpovědí

Graf 3 Vliv selektivního mutismu na navazování vztahů

Sedm z osmi respondentů, kteří v předchozí otázce odpověděli „spíše ano“ či „rozhodně ano“, rozvedlo svůj pohled na vliv selektivního mutismu v následující otevřené otázce. Téměř všichni uvedli, že jejich dítě jen s obtížemi navazuje kontakty a nemá kamarády nebo má méně kamarádů než ostatní děti. Dva respondenti napsali, že jejich dítě má pouze jednoho blízkého kamaráda nebo kamarádku, se kterým si šeptá a prostřednictvím něhož případně vyřizuje

vzkazy. Jeden z respondentů jako důvod izolovanosti dítěte uvedl fakt, že ostatní děti nebaví, že jim neodpovídá. Podle dalšího respondenta by dítě kontakty rádo navazovalo, ale dotýká se při tom, což dětem i učitelům vadí. Jeden respondent sdělil, že jeho dítě si vystačí samo a kontakty s ostatními ani nevyhledává.

Respondenty jmenované vlivy selektivního mutismu na vytváření sociálních vazeb ve škole lze v několika bodech shrnout takto:

- Obtížně navazuje kontakty;
- nemá kamarády nebo má méně kamarádů než ostatní děti;
- má pouze jednoho blízkého kamaráda, se kterým komunikuje;
- vystačí si samo, kontakty nevyhledává.

6.3.3. Překážky ve škole

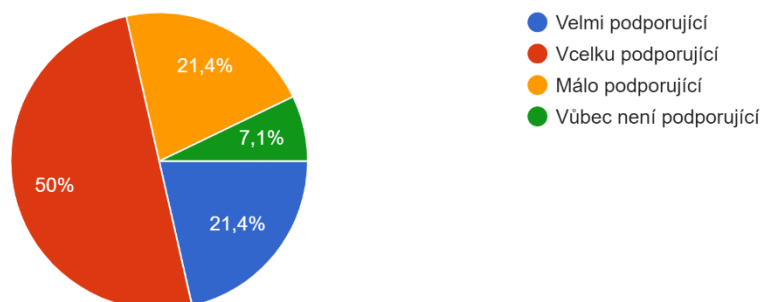
V sekci věnované překážkám, kterým rodiče a jejich děti se selektivním mutismem čelí, se ukázalo, že překážky vybrané z adaptovaných výzkumů respondenti převážně **nepovažují** za relevantní pro jejich situaci. Mediánová hodnota u všech tří jmenovaných překážek je 1, což odpovídá hodnocení „rozhodně neplatí“. Pouze dva respondenti (14,2 %) uvedli, že si jejich dítě spíše nebo rozhodně nerozumí s učitelem, podle tří respondentů (21,4 %) spíše nebo rozhodně platí, že spolupráce s učitelem funguje špatně, a čtyři respondenti (28,6 %) napsali, že učitel spíše nebo rozhodně neví, jak s jejich dítětem komunikovat.

6.3.4. Podpora ze strany školy a učitelů

U otázky, jak podporující je škola z hlediska selektivního mutismu dítěte, bylo nejčastější hodnocení „*vcelku podporující*“ – takto odpovědělo sedm respondentů (50 %). Tři respondenti (21,4 %) uvedli, že je škola velmi podporující, a naopak podle tří respondentů (21,4 %) je jen málo podporující. Jeden respondent (7,1 %) pak uvedl, že škola není vůbec podporující.

Jak podporující je škola z hlediska SM vašeho dítěte?

14 odpovědí

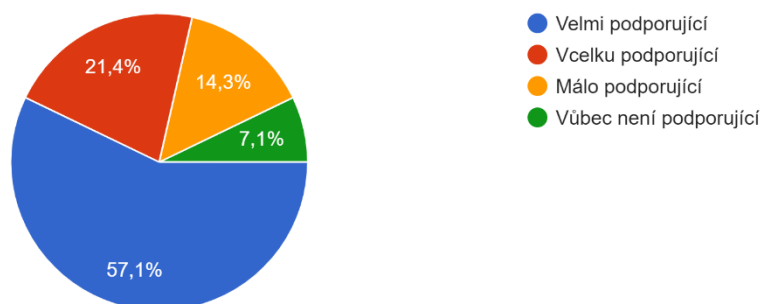

Graf 4 Podpora školy

Podporu ze strany třídního učitele či učitelky vnímali respondenti pozitivněji. Jedenáct z nich (78,5 %) odpovědělo, že učitel je velmi či vcelku podporující. Podle dvou respondentů (14,3 %) je učitel jen málo podporující a podle jednoho respondenta (7,1 %) není podporující vůbec. Všichni respondenti hodnotili podporu učitelů stejně nebo pozitivněji než podporu ze strany školy.

Jak podporující je třídní učitel/ka z hlediska SM vašeho dítěte?

14 odpovědí

Graf 5 Podpora třídního učitele / třídní učitelky

6.3.5. Aspekty podpory

Všechny čtyři zmíněné aspekty podpory hodnotili respondenti jako podstatné (vyjádřeno mediánovou hodnotou u všech 4 – *velmi podstatné*) a v navazující otevřené otázce navíc doplnili řadu dalších. Za naprosto nejdůležitější přitom rodiče označili spolupráci mezi učitelem a rodinou a vytvoření bezpečného prostředí ve třídě – oba tyto aspekty jsou podle 13 respondentů (92,9 %) velmi podstatné, podle jednoho respondenta (7,1 %) spíše podstatné.

Spolupráci uvnitř školy hodnotilo jako velmi podstatnou 11 respondentů (78,6 %), podle jednoho respondenta (7,1 %) spíše není podstatná. 10 respondentů (71,4 %) se domnívá, že je velmi podstatné, aby učitelé své postupy konzultovali s odborníky jako logopedem či školním psychologem, podle zbylých čtyř respondentů (28,6 %) jsou konzultace s odborníky spíše podstatné.

V následující otázce jsme se ptali, do jaké míry jsou podle respondentů dané aspekty podpory v jejich škole realizovány. Ukázalo se, že respondenti jsou toho názoru, že podpora není realizována v takové míře, jak by odpovídalo její důležitosti. Nejpozitivněji byla hodnocena spolupráce mezi učitelem a rodinou – šest respondentů (42,9 %) uvedlo, že rozhodně probíhá, podle pěti (35,7 %) spíše probíhá. Převážně pozitivní bylo rovněž hodnocení snahy učitelů o vytvoření bezpečného prostředí ve třídě. Zde čtyři respondenti (28,6 %) uvedli, že rozhodně probíhá, a podle sedmi dalších (50 %) spíše probíhá. Naopak u spolupráce uvnitř školy a konzultací učitele s odborníky vždy celkem polovina respondentů odpověděla, že spíše či rozhodně neprobíhá.

Součástí této sekce byla rovněž otevřená otázka, u níž respondenti doplňovali další aspekty podpory, které pokládají za podstatné. U této otázky se sešlo devět odpovědí, které se do určité míry překrývaly. Některé požadavky by bylo možné zahrnout do kategorie spolupráce mezi učitelem a rodinou (jako například požadavek na intenzivnější komunikaci s rodiči a větší spoléhání na jejich zkušenosti) či spolupráce uvnitř školy (požadavek, aby všichni učitelé byli informováni o tom, že má dítě selektivní mutismus, a nevyžadovali tak od něho mluvení).

Většina odpovědí se zmiňovala o důležitosti správného přístupu ze strany učitele – respondenti jmenovali zásady jako:

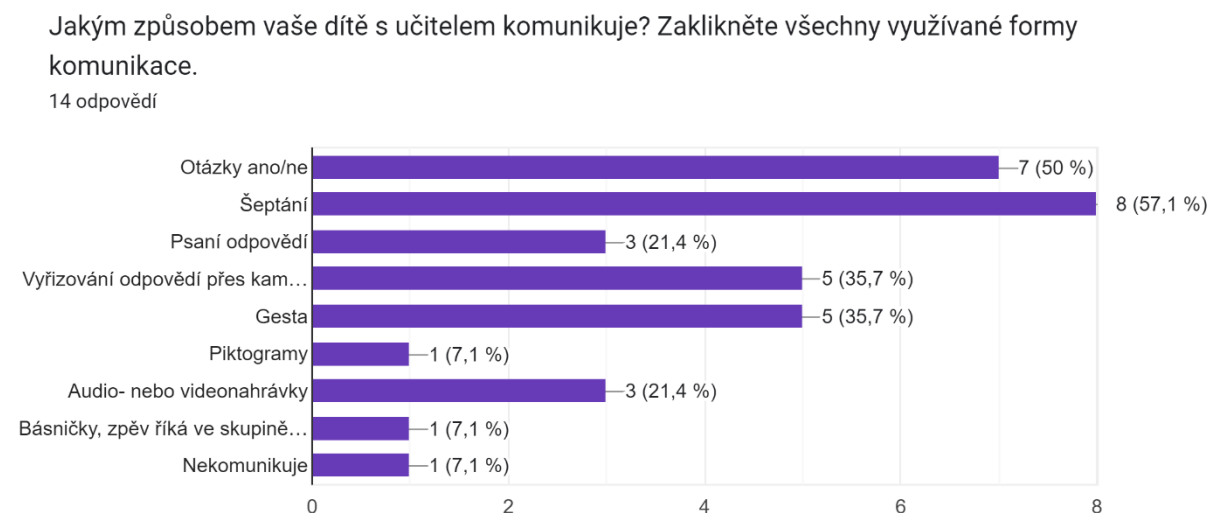
- netlačit na výkon, dát dítěti dostatek času;
- vyloučit autoritativní přístup;
- dostatečně se žákovi věnovat;
- nevytvářet jakýkoliv nátlak;
- informovat dítě o změnách, aktivitách a dění;
- usilovat o vytvoření příjemného prostředí ve škole.

V souvislosti s těmito požadavky respondenti rovněž zmiňovali význam správné komunikace, například „otázky směřovat k uzavřeným odpovědím“, či obecně najít vhodný alternativní způsob komunikace. Dva respondenti kladli důraz na budování důvěry mezi dítětem a učitelem, přičemž jeden respondent uvedl, že k tomu může pomoci individuální setkání dítěte s učitelem na začátku školního roku.

Opakoval se také požadavek na větší informovanost učitelů i všech, kteří s dítětem přijdou do kontaktu, včetně spolužáků.

6.3.6. Komunikace ve škole

V této polouzavřené otázce respondenti vybírali z nabídky jeden nebo více způsobů, jakými jejich dítě komunikuje s učitelem, případně mohli doplnit jiný způsob. Jako nejčastější forma komunikace vyšlo šeptání, které uvedlo osm respondentů (57,1 %), následovaly otázky ano/ne, které zmínilo sedm respondentů (50 %). Zastoupeny byly rovněž všechny další vyjmenované způsoby komunikace: vyřizování odpovědí přes kamarády a komunikace prostřednictvím gest po pěti respondentech (35,7 %), psaní odpovědí a audio- nebo videonahrávky po třech respondentech (21,4 %), piktogramy uvedl jako způsob komunikace jeden respondent (7,1 %). Vlastní odpověď doplnili dva respondenti, z nichž jeden zmínil, že dítě recituje či zpívá ve skupině, a jeden uvedl, že dítě ve škole nekomunikuje vůbec.

Graf 6 Využívané způsoby komunikace

6.3.7. Změna školy

V poslední sekci, věnované tématu změny školy, 11 respondentů (78,6 %) uvedlo, že školu v souvislosti se selektivním mutismem nezměnili a ani o této změně neuvažují. Tři respondenti (21,4 %) uvedli, že školu doposud nezměnili, ale uvažují o tom. U nikoho z dotazovaných v souvislosti se selektivním mutismem dítěte doposud ke změně školy nedošlo, a proto jsme nezískali ani žádné odpovědi týkající se případných pozitivních důsledků této změny.

6.3.8. Shrnutí

Jsme si vědomi toho, že vzhledem k nízkému počtu respondentů není možné získaná data zobecňovat, přesto jsme prostřednictvím dotazníku získali přínosný pohled několika rodičů na podporu, které se jejich dětem se selektivním mutismem dostává, i na ty její aspekty, které považují za obzvláště důležité.

Zjistili jsme, že podle dotazovaných rodičů má selektivní mutismus jejich dětí větší vliv na jejich sociální život ve škole než na jejich studijní výsledky. V oblasti studijních výsledků respondenti jmenovali negativní vliv spojený s absencí hlasitého projevu (čtení, vyjadřování), ale také s přístupem a hodnocením učitelů. V oblasti navazování sociálních vazeb respondenti uváděli, že děti hůře navazují kontakty, a proto mají méně kamarádů či například jen jednoho blízkého kamaráda, který zároveň funguje jako prostředník mezi dítětem a okolím.

Vyjmenované překážky, kterým podle adaptovaných výzkumů mohou děti se selektivním mutismem ve škole čelit, nepovažovali respondenti převážně za relevantní pro jejich situaci. Nejvíce respondentů souhlasilo s výrokem, že učitel či učitelka neví, jak správně s dítětem komunikovat, i zde ale více respondentů spíše nesouhlasilo.

Oslovení rodiče vnímali podporu od učitelů pozitivněji ve srovnání s podporou ze strany školy. I v otevřených otázkách někteří popisovali, že měli „*štetstí na paní učitelku*“, která k dítěti přistupuje velmi empaticky, dva respondenti naopak přístup třídního učitele hodnotili kriticky.

Všechny aspekty podpory, na které jsme se ptali, hodnotili respondenti jako velmi podstatné, v otevřené otázce pak doplnili řadu dalších, včetně některých konkrétních zásad, jak by učitelé k dětem se selektivním mutismem měli, či naopak rozhodně neměli přistupovat. Ukázalo se, že rodiče, vycházející ze svých zkušeností a často dobře informovaní o problematice selektivního mutismu, mají řadu podnětů týkajících se podpory jejich dětí. Opakoval se požadavek na různé formy spolupráce mezi učitelem a rodinou a na to, aby byla více brána v potaz rodičovská zkušenost.

Ukázalo se, že učitelé využívají ve vztahu k dětem se selektivním mutismem různé alternativní formy komunikace, z nichž jako dětmi respondentů nejčastěji užívané vyplynulo šeptání, případně pokládání otázek, na něž lze odpovědět ano/ne. Objevila se ovšem i odpověď, že učitel s dítětem vůbec nekomunikuje a během výuky jej ignoruje.

Několik respondentů uvedlo, že v souvislosti se selektivním mutismem jejich dítěte a úrovní poskytované podpory uvažují o změně školy, nikdo z dotazovaných ale ke změně školy doposud nepřistoupil a nezískali jsme tak v tomto ohledu žádnou rodičovskou zkušenost.

6.4. Výsledky rozhovorů

Rozhovory (viz příloha) jsme provedli se třemi učitelkami vyučujícími na prvním stupni základní školy. První respondentka pracuje ve školství 18 let a momentálně vyučuje na základní škole běžného typu v Karlovarském kraji. Ve své péči měla dvě děti se selektivním mutismem. Prvním z nich byla dívka, která v souvislosti se selektivním mutismem byla zařazena už při nástupu do školy do speciální třídy fungující při běžné základní škole. Po první třídě vzhledem k podprůměrnému intelektu na hranici intelektového postižení přestoupila do speciální školy. Druhým dítětem je desetiletá žačka čtvrté třídy, kterou respondentka vyučuje angličtinu. Oběma dívkám byl selektivní mutismus oficiálně diagnostikován. U první dívky se projevy mutismu během roku stráveného ve škole podle respondentky postupně mírnily, komunikovala šeptem či jednoslovně nahlas. Druhá z dívek verbálně nekomunikuje vůbec a tato situace se od nástupu do školy nijak nezměnila.

Druhá respondentka působí na běžné základní škole v Ústeckém kraji, učitelství se věnuje šest let a momentálně souběžně dokončuje dálkové studium učitelství pro 1. stupeň základní školy. Je třídní učitelkou osmiletého žáka druhé třídy, jemuž byl selektivní mutismus rovněž oficiálně diagnostikován. Chlapec od první třídy verbálně komunikoval pouze s některými dětmi a s dospělými vůbec. S učitelkou zpočátku komunikoval pouze prostřednictvím kývání a vrtění hlavy, postupem času prostřednictvím jednoslovných výpovědí a nyní v určitých situacích i větných odpovědí.

Třetí respondentka pracuje ve školství přes 30 let a momentálně vyučuje na prvním stupni základní školy ve Středočeském kraji. Ve třídě, která před několika lety ukončila první stupeň základní školy, se po dobu pěti let věnovala dívce se selektivním mutismem. Díky úzké spolupráci vesnické školy s mateřskou školou se respondentce podařilo navázat vztah s dítětem už před nástupem do 1. třídy, a dívka tedy s učitelkou od počátku komunikovala i verbálně, s ostatními dospělými ve škole a s většinou dětí však nikoliv. Postupem času komunikovala

stále více se spolužáky, s dospělými ale, s výjimkou třídní učitelky, až do ukončení prvního stupně verbálně nekomunikovala vůbec.

6.4.1. Vliv mutismu na studijní výsledky a navazování sociálních vazeb

Všechny respondentky uvedly, že selektivní mutismus má nebo měl u jejich žáků výrazně větší vliv na navazování kontaktů než na studijní výsledky. Při nastavení určité formy komunikace, potřebných úpravách výuky a způsobů ověřování znalostí a případně za podpory rodiny a díky domácí práci jejich žáci se selektivním mutismem za ostatními nezaostávají. První respondentka pouze jmenovala obtíže žačky 1. třídy s propojováním zvukové podoby slov s jejich významy, které byly podle ní způsobené právě tím, že si dívka ve škole nemohla slova nahlas vyslovovat.

Vliv selektivního mutismu na navazování sociálních vazeb ve škole je však podle respondentek u jejich žáků výraznější a ze strany učitele ho není možné tak účinně omezovat. Všechny uvedly, že jejich žáci se selektivním mutismem nejsou sice z kolektivu přímo vyloučeni, ale pohybují se spíše na jeho okraji. Podle první respondentky se její žačka ve 4. třídě od spolužáků vyloženě izoluje, odmítá s nimi komunikovat i během přestávek, a nemá tak ani žádné kamarády.

Druhá respondentka uvedla, že její žák má pouze jednoho blízkého kamaráda, se kterým tráví většinu času a který zároveň funguje jako prostředník, pokud chlapec něco potřebuje nebo se nemůže s učitelkou dorozumět. Kromě něho je však od spolužáků poměrně izolovaný, a to i přesto, že respondentka podle svých slov s třídním kolektivem soustavně pracuje a je přesvědčena, že ostatní děti jsou vůči projevům selektivního mutismu chápavé a chovají se ohleduplně. Důvodem určité izolovanosti chlapce od spolužáků je podle ní jednak verbální komunikace, jednak také určitá specifika neverbálního projevu.

Rovněž třetí respondentka uvedla, že její žačka jen obtížně navazovala kontakty se spolužáky. Do první třídy nastoupila s dětmi, se kterými se znala už z mateřské školy a mezi nimiž měla několik kamarádek, tento okruh však v průběhu prvního stupně téměř nerozšiřovala. Její zapojení do kolektivu se však zlepšovalo s tím, jak v průběhu let začínala více verbálně komunikovat se spolužáky. Respondentka také zdůraznila průběžnou práci s kolektivem, i podle ní byli spolužáci vůči žačce chápaví a ohleduplní (k čemuž přispělo právě i to, že řada z nich ji znala už od mateřské školy) a dívka se zapojovala do všech aktivit, ale vzhledem k překážce ve verbální komunikaci byla osamělejší než ostatní děti.

6.4.2. Komunikace

Respondentky popsaly řadu alternativních forem komunikace, které během výuky žáka se selektivním mutismem různě kombinují. Všechny zmínily komunikaci prostřednictvím otázek ano/ne. Vzhledem k tomu, že žačka první respondentky ve škole vůbec nemluví, je to pro ni spolu s psaním na tabulku či gestikulací primární způsob komunikace.

Oproti tomu žák druhé respondentky je obvykle schopen odpovědět verbálně na otázku týkající se učiva, pokud ji očekává, otázky ano/ne tedy využívají spíše v situacích, kdy promluvit nedokáže. I v situacích, kdy s učitelkou či jinými dospělými komunikuje verbálně, však používá nepřirozeně vysoký tón hlasu, což ukazuje na diskomfort, který při takové komunikaci zažívá, ve srovnání s komunikací, při níž mluví přirozeně.

Třetí respondentka se svou žačkou komunikovala zejména verbálně, přičemž dívka mluvila šeptem či velmi potichu. Pouze v situacích, kdy dívka nedokázala promluvit, například proto, že pro ni byly stresující, komunikovaly prostřednictvím uzavřených otázek a kývání hlavy. Respondentka po konzultaci s logopedkou rovněž zavedla systém pro ošetření situací, kdy žačka něco potřebovala, ale nedokázala to před třídou dát najevo. Dívka si do školy nosila plyšovou hračku, kterou v případě, že potřebovala poradit, na něčem se domluvit či s něčím pomoci, položila na lavici a učitelka za ní došla. Ve vyšším věku hračku jako signál pro upoutání pozornosti nahradila lahev na pití.

6.4.3. Podpora žáků se selektivním mutismem

Respondentky jmenovaly několik překážek, kterým čelí při poskytování podpory žákům se selektivním mutismem. První respondentka uvedla, že oproti speciální třídě, kde rovněž vyučovala a kde mají všechny děti nějaké speciální vzdělávací potřeby a způsob práce je jiný, je při výuce v běžné třídě třeba mít neustále na paměti, že je přítomno dítě se selektivním mutismem a že je třeba mu uzpůsobovat výuku, protože dítě samo je tiché, nepoutá na sebe pozornost a neozve se, pokud něco potřebuje.

Podobnou překážku popsala rovněž druhá respondentka, podle níž je pro ni hlavním problémem fakt, že žák nedá najevo, pokud něčemu nerozumí či pokud je v nějakém diskomfortu, a ona mu tak musí neustále věnovat pozornost, a ne vždy přijde na to, co ho trápí. V tomto ohledu je pomocí chlapcův kamarád, který někdy působí jako prostředník. Jako další komplikaci vnímá respondentka fakt, že chlapec doma nemluví o tom, co se dělo ve škole, a nevyřizuje vzkazy, a ona tak musí s rodinou vše komunikovat písemně.

Třetí respondentce se některým z výše zmíněných obtíží podařilo předejít zejména díky systému, kterým ji žačka upozorňovala, pokud něco potřebovala. Jako hlavní komplikaci tak jmenovala spíše časovou náročnost související jednak s přípravami na hodiny vzhledem k nutnosti individuálního přístupu k dítěti, jednak se samostudiem a případně konzultacemi s logopedkou.

Největší komplikace vnímají respondentky při výuce českého a anglického jazyka. Podle první respondentky je její žačka v anglickém jazyce nejistá a hůře si spojuje zvukovou a grafickou podobu slov, podobnou zkušenost má i s mladší žačkou, u níž byl navíc komplikací snížený intelekt. V českém jazyce vidí jako hlavní problém čtení, učitelé nemohou ohodnotit, jak dívka čte, protože ve škole se vůbec verbálně neprojevuje a podle maminky doma též odmítá mluvit na audionahrávku. Druhá respondentka uvedla, že vzhledem k tomu, že chlapec zvládá odpovídat i před třídou na otázky spojené s výukou a číst nahlas, nevnímá obzvláštní komplikace při výuce žádného z předmětů. Rovněž podle třetí respondentky nebyla výuka některého předmětu výrazně komplikovanější, pouze v anglickém jazyce, který jako jediný předmět učila jiná vyučující, vznikaly problémy s komunikací s touto učitelkou.

Uzpůsobení výuky dětem se selektivním mutismem se podle respondentek především týkají formy odpovědí a hodnocení. Žačka první respondentky místo verbálních odpovědí píše na tabulku, a když třída čte, nepracuje, jinak se zapojuje do všech aktivit stejně jako spolužáci. Druhá respondentka popsala, že vzhledem k chlapcově schopnosti odpovídat na otázky spojené s výukou není nucena výuku zvlášť upravovat, musí ale dbát na to, aby byl o všem předem informován a aby se nedostal do nečekaných, a tedy stresujících situací. Na začátku každého dne proto třídě popisuje, co se bude dít, a případně zda nastanou nějaké změny oproti obvyklému průběhu dne. Třetí respondentka uvedla, že výuku žačce uzpůsobovala především při čtení, tak aby nebyla vynechána. Výuku dělila tak, že když třída četla, dívka s mutismem například s asistentkou psala do písanky, a když naopak třída samostatně psala, dívka učitelce potichu předčítala. Kromě toho dívka nemusela přednášet referáty před třídou nebo číst nahlas své slohové práce, které nedokázala přečíst nahlas nikdy, a to ani učitelce osobně, ačkoliv jí jinak běžně četla.

Za nejdůležitější aspekt podpory dětí se selektivním mutismem ve škole považují všechny respondentky přístup učitele. Ten má podle nich usilovat především o to, aby ve škole byla příjemná atmosféra, v níž se dítě bude cítit bezpečně, má být klidný, podporující, chválit dítě za jeho úspěchy a v žádném případě na něj netlačit. Druhá respondentka uvedla, že pro

vytvoření příjemné atmosféry ve třídě je klíčové, aby učitel pracoval s třídním kolektivem a podporoval empatii a porozumění ze strany spolužáků, což je důležité vzhledem k dětem se všemi odlišnostmi, a nejen selektivnímu mutismu.

Třetí respondentka rovněž popsala význam spolupráce jak s rodinou, tak mezi učiteli ve škole a s odborníky. S rodinou konzultovala především zapojení žáčky do mimoškolních aktivit jako například výletů a škol v přírodě. Byla v průběžném kontaktu s logopedkou, se kterou konzultovala, jak s dítětem jednat, komunikovat či například jak trénovat čtení. Kontaktovala rovněž pedagogicko-psychologickou poradnu, která jí doporučila literaturu týkající se selektivního mutismu. Spolupráce mezi učiteli byla podle respondentky usnadněna tím, že škola, kde vyučuje, je malá, a učitelé jsou tak schopni udržovat v povědomí specifické vzdělávací potřeby jednotlivých žáků. Vzájemné informování probíhá rámci metodických sdružení. Žačka se selektivním mutismem tak byla při nástupu na druhý stupeň zařazena do třídy, jejíž třídní učitelka byla speciální pedagožka. Pomohla také spolupráce základní školy s mateřskou školou, v rámci níž se učitelé prvního stupně seznamují se svými nastávajícími žáky už v předškolním ročníku. Respondentka tak docházela do předškolní třídy mateřské školy, kde s dětmi trávila čas, a dívka si k ní vytvořila vztah důvěry ještě před nástupem do 1. třídy. Díky tomu byla pak respondentka jediným učitelem, se kterým dívka verbálně komunikovala.

6.4.4. Informovanost učitelů o selektivním mutismu

Pouze první respondentka uvedla, že se o selektivním mutismu dozvěděla už v průběhu studia na pedagogické fakultě. V praxi se s touto formou narušené komunikační schopnosti všechny setkaly poprvé až u dětí, o kterých jsme společně mluvili. Většinu informací si tedy musely získat samy, jako hlavní zdroje jmenovaly sekundární literaturu, případně internetové zdroje. První a druhá respondentka uvedly, že nebylo třeba konzultovat problematiku selektivního mutismu s dalšími odborníky, jelikož s jejich žáky nevznikaly žádné problémy. Jak už jsme popsali výše, třetí respondentka spolupracovala s logopedkou a informace získala rovněž prostřednictvím pedagogicko-psychologické poradny.

U otázky na vývoj jejich zkušeností se dvě respondentky shodly, že u žáků se selektivním mutismem, podobně jako u těch s jinými speciálními vzdělávacími potřebami, je důležitý empatický a individuální přístup, protože teoretické poznatky získané ze sekundární literatury nepostihnou všechny konkrétní projevy selektivního mutismu u daného dítěte, a ne všechny doporučované metody tak budou při práci s ním efektivní.

6.4.5. Zkušenosti a doporučení dalším učitelům

Na závěrečnou otázku, co by doporučily, nebo naopak nedoporučily dalším učitelům, kteří pracují s dětmi se selektivním mutismem, opakovaly respondentky některé zásady, kterých se drží:

- Přistupovat k dítěti empaticky, netlačit na něj a nenutit ho, aby mluvil;
- vystupovat klidně a mít na paměti specifické potřeby dítěte;
- předcházet stresujícím situacím, dodržovat pravidelný režim, včas dítě o všem informovat;
- pokusit se o vytvoření přátelského vztahu jak s dítětem, tak s jeho rodinou, zajímat se o fungování dítěte mimo školu;
- informovat se o selektivním mutismu, konzultovat s odborníky, pokud je to třeba.

6.4.6. Shrnutí

Respondentky nám poskytly přínosný vhled do praxe učitelů, kteří se na prvním stupni základních škol věnují dětem se selektivním mutismem. Jejich žáci jsou podle nich více limitováni z hlediska navazování sociálních vazeb než z hlediska samotného studia. Překážky, kterým v souvislosti s touto formou narušené komunikační schopnosti čelí učitelé, nepovažují respondentky za zásadní a domnívají se, že je možné s nimi pracovat a chybějící verbální komunikaci kompenzovat. Jedna z respondentek popsala příklad dobře fungujícího systému s hračkou sloužící jako signál k upoutání pozornosti učitele, který zavedla po konzultaci s logopedkou, aby předešla situacím, kdy dítě nemůže dát najevo, že něco potřebuje.

Za nejdůležitější aspekt podpory dětí se selektivním mutismem považují respondentky správný přístup učitele, jehož se týkala také většina konkrétních doporučení, která popsaly. Jak vyplynulo z rozhovoru se třetí respondentkou, význam má rovněž spolupráce mezi učiteli (ve zmíněném případě pomohla spolupráce základní školy s mateřskou školou) a případně konzultace učitele s dalšími odborníky. Ta byla pro respondentku důležitá zejména proto, že se během svého studia o selektivním mutismu nic nedozvěděla, a musela si tedy všechny informace získat až v průběhu práce s dítětem.

Odpovědi respondentek se zčásti shodovaly s výsledky popsáných zahraničních výzkumů. Podobně jako respondenti japonského výzkumu, i námi zpovídané učitelky nepovažují

selektivní mutismus u svých žáků za zvláštní překážku při výuce. Naše respondentky popsaly zčásti jiné projevy selektivního mutismu u svých žáků, než jaké zmiňovala většina respondentů japonského výzkumu – neplatilo zde, že mluví pouze s ostatními dětmi, ale s učiteli nikoliv (jedna žačka verbálně nekomunikovala vůbec, druhá verbálně komunikovala s učitelkou a některými spolužáky, třetí žák dokázal verbálně odpovědět na nepřekvapivou otázku týkající se výuky). Popsané využívané způsoby komunikace se shodovaly, i japonští respondenti nejčastěji uváděli otázky ano/ne, omezenou verbální komunikaci či komunikaci prostřednictvím kamarádů. Ze jmenovaných překážek či výzev, kterým učitelé poskytující podporu dětem se selektivním mutismem čelí, se jak v adaptovaném výzkumu, tak v tom našem vyskytl poznatek, že žáci sami nepřicházejí s požadavky, pokud něco potřebují či něčemu nerozumí. Naopak naše respondentky vůbec nejmenovaly nejčastější odpověď japonského výzkumu, kterou byl nedostatek odborného poradenství, a to v případě jedné respondentky proto, že poradenství využívala, a u zbylých dvou respondentek proto, že ho podle vlastního názoru nepotřebovaly. U otázky týkající se důležitých aspektů podpory dětí se selektivním mutismem se shodovaly některé odpovědi týkající se konkrétních uzpůsobení výuky (nevyžadování individuálních prezentací) či navázání alternativní formy komunikace a vytvoření bezpečného prostředí ve třídě, naše respondentky kladly větší důraz na vystupování učitele vůči dítěti a jeho zapojení do kolektivu. Jak v zahraničních výzkumech, tak v tom našem se potvrdil význam spolupráce mezi všemi, kteří se na podpoře dítěte se selektivním mutismem podílejí: spolupráce mezi učiteli ve škole, mezi učitelem a rodinou a mezi učitelem a dalšími odborníky. Zahraniční respondenti kladli větší důraz na možnost profesního zdokonalování a dalšího vzdělávání v problematice selektivního mutismu, zatímco dvě ze tří respondentek našeho výzkumu v tomto ohledu spíše důvěřovaly vlastním zkušenostem.

6.5. Doporučení

Na základě výše popsaných zkušeností rodičů a učitelů dětí i vlastní dvouleté zkušenosti s doučováním dívky se selektivním mutismem se v této kapitole pokusíme formulovat několik konkrétních doporučení týkajících se podpory dětí s touto formou narušené komunikační schopnosti ve školním prostředí.

Klíčová je informovanost učitelů o problematice selektivního mutismu. Jak jsme již popsali výše, učitelé základních škol bývají často prvními, kdo u dětí selektivní mutismus identifikuje, a jeho včasná diagnóza může pomoci předejít řadě dalších obtíží (Richterová 2023, Kovac a Furr 2018). Je proto důležité, aby učitel projevy selektivního mutismu rozpoznal a

věděl, jak k dítěti přistupovat – tj. nenutit ho k mluvení, neobviňovat ani neignorovat, respektovat jím zvolený způsob komunikace atd. Jak vyplynulo z jednoho z popsaných výzkumů (Matsushita a kol. 2020), k informovanosti učitelů mohou přispět například školení, ale také spolupráce škol s dalšími odborníky (logopedy, psychology, spolupráce se speciálně pedagogickými centry).

Co se týče samotného přístupu učitele, respondenti z řad rodičů i vyučujících se shodli, že má být maximálně empatický a vlídný. Je třeba držet se zásady individuálního přístupu k dítěti a mít na paměti, že konkrétní projevy selektivního mutismu mohou být u jednotlivých dětí velmi odlišné. Základním požadavkem je navázání vztahu důvěry a ustavení alternativní formy komunikace, díky níž se dítě bude moci plnohodnotně zapojovat do výuky a nebude se cítit izolované. Jak ukázal příklad jedné z dotazovaných vyučujících, může být rovněž užitečné zavést signál, který dítěti umožní upoutat pozornost učitele, pokud samo něco potřebuje, ale nedokáže to říct.

Aby bylo možno předejít izolovanosti dítěte, je třeba také soustavně pracovat na jeho zapojení do kolektivu, vysvětlit žákům, jaké jsou projevy selektivního mutismu, tak aby byli ochotni spolužáka podpořit, ale přitom ho neznevažovat. Respondenti nicméně uváděli, že navazování vztahů je pro děti se selektivním mutismem i při snaze učitelů o jejich začlenění do kolektivu ve srovnání s ostatními dětmi obtížnější.

Velký význam má také spolupráce učitele s dalšími odborníky (speciálním pedagogem, logopedem, školním psychologem), která může usnadnit navázání komunikace a pomoci učiteli lépe porozumět potřebám dítěte. Z námi provedených rozhovorů vyplynul také význam spolupráce mezi učiteli ve škole a v jednom případě rovněž spolupráce mezi základní a mateřskou školou, která vyučující umožnila navázat vztah s dítětem už před jeho nástupem do 1. třídy. Taková spolupráce přirozeně není vždy realizovatelná, příklad ale ilustruje význam navázání přátelského vztahu s dítětem ještě před začátkem školní docházky. Jak navrhla jedna z respondentek z řad rodičů, navázání vztahu důvěry může být realizováno například i prostřednictvím individuální schůzky učitele s dítětem a rodičem před začátkem školního roku.

Podpora žáků se selektivním mutismem klade na učitele nemalé nároky. Samostudium, přípravy na hodiny, schůzky s rodinou a konzultace s odborníky jsou časově náročné, při hodinách pak učitel musí mít neustále na paměti přítomnost dítěte se selektivním mutismem, proaktivně zjišťovat, zda dítě všemu rozumí, a průběžně mu přizpůsobovat výuku, což může představovat výzvu i za přítomnosti asistenta pedagoga, který navíc do tříd s dětmi se

selektivním mutismem nemusí být vždy přidělen. Na rodiny jsou kladeny nároky v podobě nutnosti kompenzovat případné studijní obtíže či komplikace vznikající v případě neporozumění ze strany učitele či školy. Základním předpokladem pro úspěšnou podporu žáků se selektivním mutismem je tak institucionální podpora pro učitele i rodiny a celkově větší podpora inkluzivního vzdělávání.

V následující tabulce shrnujeme některé oblasti, na něž mohou děti či jejich učitelé v souvislosti se selektivním mutismem narazit, a doporučení k jejich řešení, která z odpovědí rodičů, učitelů i našich zkušeností vyplynula jako potenciálně efektivní.

Problém	Možnosti řešení	Příklad
Nedostatečná informovanost učitelů o problematice SM	Možnosti dalšího vzdělávání Spolupráce s odborníky	Školení Spolupráce se speciálně pedagogickými centry; speciálním pedagogem; logopedem; školním psychologem
Nefungující komunikace mezi učitelem a žákem	Navázání alternativní formy komunikace Vhodný přístup učitele	Otázky ano/ne, šeptání, psaní odpovědí... Empatie; vlídnost; ne nátlak; respekt; získání důvěry
Důvěra dítěte k učiteli	Navázání vztahu před začátkem školní docházky Spolupráce s odborníky	První setkání dítěte s učitelem mimo výuku Konzultace výukových postupů, forem komunikace
Negativní vliv SM na studijní výsledky žáka	Individuální přístup Spolupráce s rodinou	Úprava podmínek hodnocení; možnost individuální práce (např. píše, když ostatní čtou a naopak)

		Procvičování v prostředí, kde může mluvit; čtení na audionahrávku
Negativní vliv SM na navazování sociálních vazeb a začlenění do kolektivu	Dosažení porozumění u spolužáků Začlenění do kolektivu	Vysvětlení spolužákům – projevy SM; dítě za nemluvení nemůže; nejde o duševní postižení Průběžná práce s kolektivem; zařazení aktivit, kterých se žák se SM může zúčastnit; skupinová práce
Učitel nepozná, když dítě něco potřebuje nebo něčemu nerozumí	Dohodnutí neverbálního signálu k upoutání pozornosti učitele	Položení předmětu (hračka, lahev na pití) na lavici, pokud něco potřebuje

Tab. 1 Problematické oblasti a možnosti řešení

7. Závěr

V bakalářské práci jsme se zaměřili na v českém kontextu relativně málo prozkoumanou problematiku podpory dětí se selektivním mutismem na běžných základních školách. Vzhledem k tomu, že děti se selektivním mutismem bez přidružených vad v průměru intelektem nijak nezaostávají za ostatními, navštěvují obvykle běžné základní školy. Coby žáci spadající podle školského zákona do okruhu osob se speciálními vzdělávacími potřebami mají nárok na určitá podpůrná opatření. Cílem našeho výzkumu bylo zjistit, jak podporu poskytovanou dětem se selektivním mutismem vnímají jednak jejich rodiče a jednak učitelé, jaké komplikace vnímají a které aspekty podpory považují za obzvlášť důležité. V rámci naplnění tohoto cíle jsme rozeslali dotazník rodičům dětí se selektivním mutismem, které navštěvují první stupeň základní školy, a provedli jsme rozhovory se třemi učitelkami prvního stupně základní školy, které vyučovaly nebo aktuálně vyučují dítě se selektivním mutismem.

Z dotazníku a rozhovorů vyplynulo, že jak podle rodičů, tak i podle učitelů má selektivní mutismus dětí větší vliv na vytváření sociálních vazeb ve škole než na samotné studijní výsledky. Rodiče měli řadu podnětů k podpoře, která je jejich dětem poskytována, přístup učitelů v tomto ohledu vnímali v průměru pozitivněji než přístup školy. Vůči učitelům se ze strany rodičů opakovala výtky, že neví, jak s dítětem správně komunikovat, případně jak ho hodnotit. Dotazované učitelky nevnímaly práci se žáky se selektivním mutismem jako zvlášť komplikovanou, jako určité obtíže jmenovaly časovou náročnost příprav na hodiny a samostudia a potřebu neustále ověřovat, že dítě všemu rozumí a nic nepotřebuje, a průběžně mu přizpůsobovat výuku. Popsali jsme rovněž metody, kterými se respondentky zmíněné obtíže snaží kompenzovat. Jak učitelky, tak rodiče přišli s řadou doporučení týkajících se správného přístupu pedagogů k dětem se selektivním mutismem a jejich plnohodnotného zapojení do výuky i do třídního kolektivu, která byla doplněna o autorčiny vlastní zkušenosti s prací s dívkou se selektivním mutismem.

Získané podněty rodičů a učitelek se z velké části shodovaly. Poznatky rovněž do určité míry korespondovaly s výsledky adaptovaných výzkumů, lze tedy usuzovat, že výzvy, kterým čelí rodiny a učitelé dětí se selektivním mutismem, jsou podobné napříč rozdílnými vzdělávacími systémy. Na základě podnětů rodičů a učitelek, vlastních zkušeností a v teoretické části shrnutých poznatků ze sekundární literatury jsme zformulovali několik konkrétních doporučení, která považujeme za obzvlášť relevantní.

Z výzkumu mimo jiné vyplynulo, že někteří učitelé se s problematikou selektivního mutismu poprvé setkávají až v praxi a že ne všichni učitelé, kteří se věnují žákům se selektivním mutismem, jsou dobře informováni o projevech této formy narušené komunikační schopnosti a o výše popsaných zásadách přístupu k dětem se selektivním mutismem. Je tedy žádoucí jednak zvýšit povědomí pedagogů o selektivním mutismu například již při studiu či prostřednictvím školení, jednak také navýšit možnosti spolupráce pedagogů s dalšími odborníky. Vhodné by bylo rovněž provést další, širěji zaměřený výzkum, který by poskytl reprezentativnější pohled na podporu poskytovanou dětem se selektivním mutismem ve školách.

Hlavním přínosem našeho výzkumu je popis obtíží, kterým mohou žáci se selektivním mutismem a jejich učitelé čelit, a formulace konkrétních doporučení, jak těmto obtížím předejít. Závěry výzkumu mohou být užitečné zejména pro pedagogy na běžných školách, kteří se v praxi se selektivním mutismem setkávají poprvé, ale například také pro dobrovolníky či pro všechny, kteří s dětmi se selektivním mutismem pracují. Výsledky poukazují rovněž na potřebu větší institucionální podpory inkluzivního vzdělávání, které je základním předpokladem existence solidární společnosti, v níž nikdo nezůstává opomenut.

Seznam použité literatury:

BOČKOVÁ, Barbora. *Podpora žáků s narušenou komunikační schopností. Studijní opora – vzdělávací modul pro koordinátory inkluze*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2017.

BOUKALOVÁ, Hedvika; CERHA, Ondřej; SEDLÁČEK, Mojmír a ŠÍROVÁ, Eva. *Psychologie komunikace*. Praha: Grada, 2023.

HARTMANN, Boris a Michael LANGE. *Mutismus v dětství, mládí a dospělosti: rádce pro rodinné příslušníky, postižené, terapeutů a pedagogy*. Praha: Triton, 2008.

HARWOOD, Debra a BORK, Po-Ling. *Meeting Educators Where They Are: Professional Development to Address Selective Mutism*. Online. *Canadian Journal of Education*, vol. 34, issue 3, 2011, s. 136–152. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/10.2307/canajeducrevucan.34.3.136>. [citováno 15. 6. 2024]

KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*. Praha: Grada, 2006.

KOSKELA, Miina; STAHLBERG, Tiia; YUNUS, Wan Mohd Azam Wan Mohd a SOURANDER, Andre. *Long-term outcomes of selective mutism: a systematic literature review*. Online. *BMC Psychiatry*, vol. 23, 2023. Dostupné z: <https://doi.org/10.1186/s12888-023-05279-6>. [citováno 22. 5. 2024]

KOVAC, Lisa M. a FURR, Jami M. *What Teachers Should Know About Selective Mutism in Early Childhood*. Online. *Early Childhood Education Journal*, vol. 47, 2019, s. 107–114. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10643-018-0905-y>. [citováno 21. 6. 2024]

KUTÁLKOVÁ, Dana. *Mutismus: metodika reedukace*. Praha: Septima, 2007.

LECHTA, Viktor. *Diagnostika narušené komunikační schopnosti*. Praha: Portál, 2003.

LECHTA, Viktor. *Logopedické repetitorium: teoretické východiská súčasnej logopédie, moderné prístupy k logopedickej starostlivosti o osoby s narušenou komunikačnou schopnosťou*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1987.

MATSUSHITA, Hiroyuki; OKUMURA, Maiko; SAKAI, Takanobu; SHIMOYAMA, Mae a SONOYAMA, Shigeki. *Difficulties Faced by Children with Selective Mutism in Schools and Support Thereof*. Online. Journal of Special Education Research, vol. 9, 2020, s. 23–34.

Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/349853184_Difficulties_Faced_by_Children_with_Selective_Mutism_in_Schools_and_Support_Thereof [citováno 20. 6. 2024]

MATSUSHITA, Hiroyuki; OKUMURA, Maiko; SAKAI, Takanobu; SHIMOYAMA, Mae a SONOYAMA, Shigeki. *Enrollment Rate of Children with Selective Mutism in Kindergarten, Elementary School, and Lower Secondary School in Japan*. Online. Journal of Special Education Research, vol. 8, 2019, s. 11–19. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/339581160_Enrollment_Rate_of_Children_with_Selective_Mutism_in_Kindergarten_Elementary_School_and_Lower_Secondary_School_in_Japan [citováno 20. 6. 2024]

NEUBAUER, Karel a kol. *Kompendium klinické logopedie: diagnostika a terapie poruch komunikace*. Praha: Portál, 2018.

NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠTOVÍČKOVÁ, Magdaléna (eds.). *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2019.

OMDAL, Heidi. *Including children with selective mutism in mainstream schools and kindergartens: problems and possibilities*. Online. International Journal of Inclusive Education, vol. 12, issue 3, 2008, s. 301–315. Dostupné z:

<https://doi.org/10.1080/13603110601103246>. [citováno 15. 6. 2024]

PAMBA, Pascalia Pipa. *Parental perspectives of provision in mainstream primary schools for children with Selective Mutism*. Online. London: University of East London, College of Professional Services. 2018. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/326560105_Parental_perspectives_of_provision_in_mainstream_primary_schools_for_children_with_Selective_Mutism. [citováno 21. 6. 2024]

RABOCH, Jiří; HRDLIČKA, Michal; MOHR, Pavel; PAVLOVSKÝ, Pavel a PTÁČEK, Radek (eds.). *DSM-5: diagnostický a statistický manuál duševních poruch*. Praha: Hogrefe – Testcentrum, 2015.

RICHTROVÁ, Barbora. *Selektivní mutismus – optikou současnosti*. Listy klinické logopedie. 2023;7(2):27-33. doi: 10.36833/lkl.2023.021.

Světová zdravotnická organizace. *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů*. Online. 10. revize, 2011. Dostupné z: <https://mkn10.uzis.cz/>. [citováno 15. 3. 2024]

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004.

VRBOVÁ, Renata a kol. *Katalog podpůrných opatření pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu narušené komunikační schopnosti: dílčí část*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015.

VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie komunikace*. Praha: Portál, 2005.

Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. Online. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/2016/27/2021-01-01>. [citováno 14. 5. 2024]

WHITE, Joe a BOND, Caroline. *The role that schools hold in supporting young people with selective mutism: a systematic literature review*. Online. Journal of Research in Special Educational Needs, vol. 22, issue 3, 2022, s. 232–242. Dostupné z: <https://nasenjournals.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1471-3802.12561>. [citováno 20. 6. 2024]

Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Online. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/2004/561/2024-01-01>. [citováno 14. 5. 2024]

Seznam grafů a tabulek

Graf 1 Základní údaje o dítěti.....	36
Graf 2 Vliv selektivního mutismu na studijní výsledky dítěte	37
Graf 3 Vliv selektivního mutismu na navazování vztahů	38
Graf 4 Podpora školy	40
Graf 5 Podpora třídního učitele / třídní učitelky	40
Graf 6 Využívané způsoby komunikace.....	42
Tab. 1 Problematické oblasti a možnosti řešení	52

Seznam příloh

Příloha 1 Dotazník	II
Příloha 2 Osnova polostrukturovaného rozhovoru	X

Příloha 1. Dotazník

Podpora dětí se selektivním mutismem v českých základních školách

Dobrý den, jmenuji se Eliška Náprstková a jsem studentkou bohemistiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. V rámci své bakalářské práce se věnuji tématu podpory dětí se selektivním mutismem v běžném vzdělávání.

Součástí práce je výzkumná část, v níž adaptuji zahraniční studie zaměřené na otázky, **jak se daří dětem se selektivním mutismem v běžných školách, jaké podpory se jim dostává a jak by bylo možné tuto podporu zlepšit**. Mým cílem je provést alespoň v omezeném měřítku podobný výzkum v českém prostředí.

Tento dotazník je určen rodičům, jejichž dítě má selektivní mutismus a navštěvuje první stupeň základní školy v rámci běžného vzdělávání.

Vyplnění dotazníku nezabere více než 10 minut. Všechny získané údaje budou anonymizovány.

Na jakékoliv dotazy ráda odpovím prostřednictvím e-mailu:
naprstkovae@gmail.com

Děkuji Vám za zapojení do výzkumu, doufám, že jeho výsledky budou alespoň trochu přínosné.

1. Informace o dítěti

Selektivní mutismus:

"Jako mutismus (lat. mutus = němý) se označuje **mlčení po ukončeném řečovém vývoji** při existující schopnosti řeči. (...) **Selektivní**, potažmo elektivní mutismus se projevuje tím, že **postižený komunikuje jen někdy**, tzn. může mluvit, ale činí tak jen v jistém nevědomky vybraném kruhu osob, jinak ne."

HARTMANN, Boris a LANGE, Michael. *Mutismus v dětství, mládí a dospělosti: rádce pro rodinné příslušníky, postižené, terapeuty a pedagogy*. Praha: Triton, 2008, s. 15

1. Kolik je dítěti let?

2. Do jaké třídy dítě chodí?

Označte jen jednu elipsu.

1. třída

2. třída

3. třída

4. třída

5. třída

3. Jaké je pohlaví dítěte?

Označte jen jednu elipsu.

Dívka

Chlapec

Jiné: _____

4. Byl dítěti oficiálně diagnostikován selektivní mutismus?

Označte jen jednu elipsu.

Ano

Ne

2. Mutismus a škola

5. Má selektivní mutismus vašeho dítěte vliv na jeho studijní výsledky?

1 = rozhodně ne, 4 = rozhodně ano

Označte jen jednu elipsu.

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐

6. Pokud ano, jaký vliv?

7. Má selektivní mutismus vašeho dítěte vliv na vytváření sociálních vazeb ve škole (navazování kamarádství, začlenění do kolektivu...)?

1 = rozhodně ne, 4 = rozhodně ano

Označte jen jednu elipsu

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐

8. Pokud ano, jaký vliv?

3. Překážky ve škole

Ohodnoťte prosím, zda vy a vaše dítě čelíte těmto překážkám v souvislosti se školní docházkou.

1 = rozhodně neplatí, 4 = rozhodně platí

9. Dítě si nerozumí s učitelem/učitelkou.

Označte jen jednu elipsu.

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐

10. Spolupráce s učitelem/učitelkou funguje špatně.

Označte jen jednu elipsu.

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐

11. Učitel neví, jak s dítětem komunikovat.

Označte jen jednu elipsu.

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐

4. Podpora ze strany školy a učitelů

12. Jak podporující je škola z hlediska SM vašeho dítěte?

Označte jen jednu elipsu.

- Velmi podporující
 Vcelku podporující
 Málo podporující
 Vůbec není podporující

13. Jak podporující je třídní učitel/ka z hlediska SM vašeho dítěte?

Označte jen jednu elipsu.

- Velmi podporující
 Vcelku podporující
 Málo podporující
 Vůbec není podporující

5. Aspekty podpory

Za jak podstatné považujete tyto aspekty podpory dětí se selektivním mutismem ve škole?

1 = není podstatné, 4 = velmi podstatné

14. Spolupráce uvnitř školy

Označte jen jednu elipsu.

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐

15. Spolupráce mezi učitelem a rodinou

Označte jen jednu elipsu.

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐

16. Vytvoření bezpečného prostředí ve třídě

Označte jen jednu elipsu.

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐

17. Konzultace učitelů s odborníky (logopedem, školním psychologem)

Označte jen jednu elipsu.

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐

18. Jaké jsou podle vás další podstatné aspekty podpory?

Do jaké míry jsou tyto aspekty podpory ve vaší škole realizovány?

1 = rozhodně neprobíhá, 4 = rozhodně probíhá

19. Spolupráce uvnitř školy

Označte jen jednu elipsu.

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐

20. Spolupráce mezi učitelem a rodinou

Označte jen jednu elipsu.

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐

21. Vytvoření bezpečného prostředí ve třídě

Označte jen jednu elipsu.

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐

22. Konzultace učitele s odborníky (logopedem, školním psychologem)

Označte jen jednu elipsu.

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐

6. Komunikace ve škole

23. Jakým způsobem vaše dítě s učitelem komunikuje? Zaklikněte všechny využívané formy komunikace.

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Otázky ano/ne
- Šeptání
- Psaní odpovědí
- Vyřizování odpovědí přes kamarády
- Gesta
- Piktogramy
- Audio- nebo videonahrávky
- Jiné: _____

7. Změna školy

24. Změnili jste v souvislosti se selektivním mutismem vašeho dítěte školu nebo o změně školy uvažujete?

Označte jen jednu elipsu.

- Nezměnili jsme a neuvažujeme o tom
Přeskočte na sekci 12
- Nezměnili jsme, ale uvažujeme o tom
Přeskočte na sekci 12
- Změnili jsme školu
Přeskočte na otázku 25

25. Měla změna školy pozitivní důsledky z hlediska selektivního mutismu vašeho dítěte?

Označte jen jednu elipsu.

- Ano *Přeskočte na otázku 26*
- Ne *Přeskočte na sekci 12*
- Jiné: _____

26. Jaké pozitivní důsledky měla změna školy z hlediska selektivního mutismu vašeho dítěte?
-

Odesláním dotazníku potvrzuji, že jsem byl/a informován/a o cílech a průběhu výzkumu **Podpora dětí se selektivním mutismem v českých základních školách**, a souhlasím s anonymním zpracováním získaných dat.

Mnohokrát děkuji za účast ve výzkumu!

Příloha 2. Osnova polostrukturovaného rozhovoru

1. Informace o výzkumu a souhlas

- a. Popis výzkumu: adaptace zahraničních výzkumů věnujících se podpoře dětí se SM v běžném vzdělávání
 - i. Rozhovor s učiteli 1. stupně ZŠ běžné školy, kteří učí dítě se SM
- b. Definice SM
- c. Souhlas se zapojením do výzkumu

2. Učitel

- a. Kde učí? Jak dlouho? Co má vystudováno?

3. Informace o dítěti

- a. Třída
- b. Pohlaví dítěte
- c. Věk dítěte
- d. Diagnostikovaný SM?
- e. Projevy SM

3. Jak se dítěti se SM ve škole daří ve srovnání s ostatními dětmi?

- o Z hlediska studijních výsledků
- o Z hlediska navazování sociálních vazeb

4. Překážky, kterým čelíte při poskytování podpory dětem se SM

- a. Př.: Nejde o problém vyžadující speciální podporu. / Nerozumím si dobře s rodinou dítěte. / Rodina dítěte popírá potřebu profesionální intervence. / Nevím, jak nejlépe s dítětem komunikovat. / Nevím, jak podpořit začlenění dítěte se SM do kolektivu.

- 5. Jak velkou překážku představuje SM pro dítě a učitele v jednotlivých předmětech a činnostech? V jakých předmětech a činnostech jsou obtíže největší?**
- 6. Komunikace: Jakým způsobem s dítětem komunikujete?**
- a. Otázky ano/ne
 - b. Šeptání
 - c. Psaní odpovědí
 - d. Vyřizování odpovědí přes kamarády
 - e. Gesta
 - f. Piktogramy
 - g. Audio- nebo videonahrávky
 - h. ...
- 7. Můžete uvést příklady, jak dítěti se SM uzpůsobujete výuku?**
- 7. Jaké jsou podle vás nejdůležitější aspekty podpory dětí se SM?**
- a. Příklad: Spolupráce uvnitř školy / Spolupráce mezi učitelem a rodinou / Vytvoření bezpečného prostředí ve třídě / Konzultace s odborníky (logopedem, školním psychologem)
- 8. Získal/a jste o selektivním mutismu nějaké informace během vašeho studia?**
- a. Jaké?
- 9. Máte nějaký zdroj, odkud primárně získáváte informace či podporu při práci s dítětem se SM?**
- a. Školní psycholog?
 - b. Spolupráce se speciálně pedagogickým centrem?

10. Jak dlouho s dítětem pracujete? Jak byste srovnal/a vaši schopnost pracovat s dítětem se SM v začátcích a nyní? Jak se vyvíjely vaše zkušenosti?

11. Co byste doporučil/a jiným vyučujícím, kteří například začínají pracovat s dítětem se SM? Co by naopak podle vás dělat neměli?

12. Prostor pro komentáře